

Zarządzenie Nr 45/2017
Wójta Gminy Brody
z dnia 24 marca 2017r.

w sprawie:

przyjęcia „Planu działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody”

Działając na podstawie art. 33 ust. 3 i 5 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2013r. poz. 594 z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1

W związku z wymogiem konkursu nr RPSW.07.02.00-IZ.00-26-078/16, Działanie 7.2 *Rozwój potencjału endogenicznego jako element strategii terytorialnej dla określonych obszarów* w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020 przyjmuję „Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody”, w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszego zarządzenia.

§ 2

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podjęcia.

§ 3

Wykonanie zarządzenia powierzam Zastępcy Wójta Gminy.

Wójt Gminy Brody
WÓJT GMINY BRODY
Marzena Bernat

Plan działań

w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody

Brody, marzec 2017

Spis treści

1. Wstęp	3
2 Charakterystyka obszaru objętego Planem Działań	5
2.1 Rys historyczny	5
2.2 Sytuacja społeczno – gospodarcza	8
2.3 Analiza SWOT	15
2.4 Identyfikacja potencjałów endogenicznych Gminy Brody	18
3. Misja rozwoju Gminy Brody	38
4. Planowane działania do realizacji wykorzystujące potencjały endogeniczne Gminy Brody - Lista powiązanych ze sobą projektów lub typów projektów	40
6. Źródła finansowania działań	45
7. Zgodność ze strategicznymi dokumentami dotyczącymi rozwoju planowanego obszaru	46
8. Monitoring i ewaluacja Planu Działań	49
9. Podsumowanie	50
Spis tabel	51
Spis wykresów	51
Spis map	51

1. Wstęp

Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody jest dokumentem określającym kierunki działań, jakie w najbliższym czasie należy podjąć, aby podnieść atrakcyjność turystyczną i gospodarczą Gminy Brody. Przedstawione w dokumencie działania opierają się na posiadanych przez obszar objęty planem potencjałach endogenicznych¹ w szczególności kulturowych i przyrodniczych. To, co istotne niniejszy dokument wpisuje się w cele i działania wskazane w dokumentach strategicznych Gminy Brody m.in. w Strategię Rozwoju Gminy Brody na lata 2014 – 2020.

Na podstawie przeprowadzonej w niniejszym dokumencie diagnozy obecnej sytuacji na terenie Gminy Brody oraz Analizy SWOT zidentyfikowano występujące tu potencjały endogeniczne i na ich podstawie przygotowano opis planowanych do realizacji działań, będących odpowiedzią na dokładnie zdiagnozowane problemy/potrzeby. Zaprezentowane w dokumencie projekty wykorzystują endogeniczne potencjały Gminy Brody. Realizacja projektów zawartych w niniejszym dokumencie przyczyni się m.in. do podniesienia atrakcyjności turystycznej Gminy, rozwoju społeczno – gospodarczego oraz podniesienia jakości życia mieszkańców gminy Brody.

Dokument składa się z następujących podstawowych elementów:

- Charakterystyki obszaru objętego dokumentem zawierającej Analizę SWOT oraz identyfikację potencjałów endogenicznych .
- Misji rozwoju Gminy Brody.
- Wykazu planowanych działań wykorzystujących potencjały endogeniczne Gminy Brody wraz z projektami komplementarnymi.
- Wpływu realizacji dokumentu na wzrost zatrudnienia oraz podniesienie poziomu przedsiębiorczości.
- Źródeł finansowania działań.
- Powiązań dokumentu z innymi dokumentami lokalnymi, regionalnymi, krajowymi.

Realizacja działań ujętych w dokumencie przyczyni się do powstania trwałej zmiany na obszarze objętym Planem. **Warto podkreślić, iż Gmina Brody oraz jego obecna oferta turystyczna ma spory potencjał turystyczny województwa świętokrzyskiego.**

Atrakcje regionu:

- *Atrakcje przyrodnicze*
  - Unikalna, drewniana bramowa dzwonnica z 1779 roku przy kościele p.w. św. Marcina i Wniebowzięcia NMP;
  - Rezerwat „Skały pod Adamowem”;
  - Rezerwat „Skały w Krynkach”;
  - Rezerwat „Rosochacz”;
  - Nieczynny kamieniołom w Młynku;
  - Daglezja zielona
  - Dąb Partyzantów zakwalifikowany do finałowej 16 Konkursu Drzewo Roku 2017.
- *Atrakcje turystyczne*

---

¹ **Potencjał endogeniczny** to specyficzna dla danej lokalizacji (regionu, powiatu, miejscowości, rejonu) cecha, która może być podstawą jego dalszego rozwoju (przynoszącą korzyści społeczne i ekonomiczne) nie tylko ze względu na obiektywnie korzystne uwarunkowanie, które stanowi, ale często także ze względu na fakt odróżniania danego obszaru od jego sąsiedztwa (potencjał endogeniczny jako cecha różnicująca obszary)

Potencjał endogeniczny jest więc przewagą konkurencyjną:

- w ujęciu regionalnym może i powinien stanowić podstawę do budowy inteligentnej specjalizacji
- w ujęciu lokalnym może i powinien być podstawą dla budowy strategii rozwoju lokalnego

Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody

- Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krynkach;
- Cmentarz w Krynkach;
- Modrzewiowa brama i dwie dzwonnice w Krynkach;
- Przelew wodny;
- Kapliczki przydrożne;
- Dom modrzewiowy w Brodach;
- Młyny wodne.

2 Charakterystyka obszaru objętego Planem Działań

2.1 Rys historyczny

Od najdawniejszych czasów Dolina Kamiennej stanowiła dogodne miejsce do zakładania osad ludzkich. Już w pierwszych wiekach naszej ery, niezliczone ognie dymarek, rozświetlały tajemniczym blaskiem nocę północnej części Gór Świętokrzyskich i okolic nad Kamiennej. Na wielką skalę produkowano tu żelazo cenione w cesarstwie rzymskim. Dziś wystarczy trochę poszukać, aby na terenie gminy Brody, znaleźć starożytne kłocze żuźła. Pierwsza wzmianka historyczna dotycząca naszych okolic pochodzi już z roku 1094. Król Władysław Herman przekazał aktem darowizny tereny, m. in. obecnej gminy Brody na własność biskupów krakowskich. Na początku XII w. król Bolesław Krzywousty uposażył benedyktynów na Św. Krzyżu przekazując im okolice Dziurowa i Kluczowa. Okres średniowiecza w naszym regionie zaznaczył się intensywnym rozwojem hutnictwa. Powstawały tu liczne kopalnie rudy i kuźnice (wieś Brody, Krynki, Stara Ruda, Kuczów), w których wytwarzane były różnorakie wyroby żelazne. Do dziś w wielu zakątkach lasu, zachowały się ślady kopalni w postaci dołów otoczonych wałem.

Najdłuższą udokumentowaną historią, może się poszczycić wieś Krynki. Najprawdopodobniej w 1353r. ufundowany został przez biskupa krakowskiego Bodzantę, modrzewiowy kościół p.w. Św. Marcina. Pierwsze (zachowane do obecnych czasów) świadectwo pisane o istnieniu parafii w Krynkach pochodzi z 1384 r. Dużo zagadek historycznych kryją okolice Lubieni. Na jednym ze wzgórz prawdopodobnie istniało kiedyś grodzisko. W 1363 r. wydano prawo lokacji wsi na prawie niemieckim. Zapewne osada rozwijała się bujnie skoro w 1440r. biskup Zbigniew Oleśnicki wystawił przywilej lokacji, na prawie magdeburskim - miasta Lubienia. Z nieznanых przyczyn lokacji nie zrealizowano.

Bogactwa naturalne terenów obecnej gminy Brody sprzyjały rozwojowi górnictwa, hutnictwa i rzemiosła. Dla miejscowej ludności oznaczało to poszerzenie możliwości gospodarczych o udział w eksploatacji lasów (kurzenie węgla drzewnego), kopanie i transport rudy, prace przy dymarkach, fryszerkach i kuźnicach. Prace te wykonywali ludzie wolni. Właściciele terenu (duchowni) nie prowadzili sami działalności lecz wydzierżawiali te tereny tak zwanym kuźnikom, którzy organizowali przedsiębiorstwa hutnicze. Dochody kuźników musiały być znaczące, skoro dzierżawca kuźnicy Brodzkiej Mikołaj Zacharski z własnych środków ufundował w 1731 roku kościół w Krynkach, a inny dzierżawca Walenty Duracz, który dostarczał żelazo do budowy pierwszego mostu przez Wisłę w Warszawie oraz produkował uzbrojenie dla armii królewskiej (kule armatnie), został nobilitowany do stanu szlacheckiego przez króla Stefana Batorego

Układ przestrzenny wsi ukształtował się już we wczesnym średniowieczu i zasadniczo nie ulegał zmianie w czasach nowożytnych. Nie zanikały wsie i nie tworzyły się nowe. Rozwój osadnictwa postępował przez rozwój przestrzenny istniejących miejscowości, poprzez powstawanie przysiółków, kolonii etc. Również rozwój demograficzny był powolny, wynikał tylko z przyrostu naturalnego miejscowej ludności.

Udokumentowana w pisanych źródłach historia przemysłu w tej miejscowości rozpoczyna się 19 stycznia 1624 roku. Wtedy to właśnie Mikołaj Szyszkowski, bratanek Marcina Szyszkowskiego, biskupa krakowskiego "odstąpił Mikołajowi Skarszewskiemu i jego żonie Annie z Biskupskich kuźnicę Bród w kluczu iłżeckim". Potwierdzenie dożywotniego użytkowania obiektu rodzina Skarszewskich uzyskała od administratora biskupstwa krakowskiego Jana Alberta Wazy w roku 1633, "za czynszem rocznym 24 złp, na rzecz biskupstwa i 5 złp na rzecz kapituły oraz 10 złp za spuszczenie stawu".

Od roku 1721 klucz brodzki z nadania biskupa krakowskiego Konstantego Szaniawskiego stanowi wyposażenie seminarium duchownego księży kanonistów w Kielcach. Z ich inicjatywy wybudowane

tu dymarki istniały od roku 1784. Zakład nie przynosił jednak spodziewanych profitów. Jego modernizację przeprowadził w końcu XVIII wieku kolejny dzierżawca - Nowosielski, powstał wtedy półwieki piec i dwie fryszerki, zniszczone i doprowadzone niemal do bezczynności" przez dwie wielkie powodzie w latach 1812 i 1813. Nowosielski administrował zakładem do roku 1818. W tymże roku "dobra Brody \...\ zostały z pewnymi włączeniami oddane górnictwu jako posiadające wiele kuźnic i wielkich pieców". W roku 1819 fabryki Brodzkie ponownie puszczono w bieg.

Wyraźne ożywienie gospodarcze terenów obecnej Gminy Brody, nastąpiło za przyczyną ks. Stanisława Staszica i jego planu nowoczesnego kombinatu metalurgicznego, zlokalizowanego wzdłuż rzeki Kamiennej. Ważnym jego ogniwem była wybudowana w 1834 pudlingarnia i walcownia w Brodach, która przerabiała surówkę z wielkiego pieca w Starachowicach, w kowalną żelazo. Wszystkie urządzenia napędzane były dzięki energii spadku wód spiętrzonych przez tamę. Część przelewu i budynek administracji zakładu, można oglądać do dziś. Okres prosperity nie trwał jednak długo. W 1903 r. potężna powódź zniszczyła tamę, część przelewu w Brodach i wszystkie zakłady przemysłowe zbudowane w Dolinie Kamiennej.

1

Mieszkańcy Brodów i okolicznych wsi byli prawdziwymi patriotami. Jeszcze w okresie poprzedzającym powstanie tworzone organizacje o charakterze patriotycznym. W kwietniu 1861 roku mieszkańcy Lubieni, Krynek i Godowa, nie patrząc na zakazy gubernatora rosyjskiego dotyczące zgromadzeń, zebraли się pod figurą koła urzędu leśnego łża w Lubieni, by zamaniestować swoją niechęć do urzędników carskich. Nadleśniczy widząc co się dzieje uciekł do Radomia, sprowadzając Kozaków na bezbronnych chłopów.

Pod koniec marca 1863 r. w niedostępnych ostępach leśnych koło Lipia, Dionizy Czachowski założył obóz powstańczy. W lasach iłżeckich, na początku kwietnia obozowały w okolicy oddziały Władysława Kononowicza byłego oficera rosyjskiego. Oddział Czachowskiego liczył wtedy 389 powstańców, w tym

16 oficerów, a oddział Kononowicza 546 powstańców. Pułkownik Kononowicz przybył z Puszczy Kozienickiej na wezwanie Czachowskiego jako naczelnika wszystkich sił województwa sandomierskiego. Trzecim dowódcą oddziału powstańczego, który przybył na zgrupowanie był mjr Faustyn Gryliński. Celem zgrupowania, które liczyło około 1500 ludzi, było zademonstrowanie siły wobec wroga, choć niektórzy powstańcy byli przeziębieni, mieli odmrożenia i ropnie na nogach.

Cała kawaleria 8 kwietnia uderzyła na Iłżę, a gdy Rosjanie opuścili ją Czachowski ruszył z całym wojskiem przez Krzyżanowice, Skaryszew, przeszedł obok Radomia i udał się do Puszczy Kozienickiej. Następną koncentracja sił powstańczych koło Lipia nastąpiła po wycofaniu się powstańców w dniu 16 kwietnia spod Grabowca. Faustyn Gryliński bez zgody przełożonego, wraz z oddziałem odłączył się i przeniósł się do obozowiska koło Brodów. Nieposłuszeństwo szybko się na nim zemściło. 18 kwietnia pod Brodami, na jego słabo zabezpieczony obóz, pod dowództwem majora Klewcowo uderzyła kolumna wojsk rosyjskich. Oddział powstańców został rozgromiony. Z 1200 osób zostało tylko osiemdziesiąt. Dowódca powstańców, w tym czasie przebywał w odwiedzinach pod Wąchockiem.

Pod koniec kwietnia 1863r. w obozowisku w Lipiu ponownie spotkały się oddziały Dionizego Czachowskiego, Andrzeja Łopackiego i Władysława Kononowicza. Pod Wąchockiem, żołnierze rosyjscy zaatakowali Kononowicza. Byli to ci sami, którzy wcześniej rozgromili oddział Faustyna Grylińskiego. Tym razem atak został odparty. W dniu 4 czerwca Czachowski będąc w Siennie dowiedział się, że dzień wcześniej zostali straceni w Warce - dowódca oddziału Kononowicz wraz z dwoma powstańcami. Po tej informacji zarządzono natychmiastowy wymarsz w lasy iłżeckie. Byli dobrze zaprawieni w marszu, już o północy znajdowali się po drugiej stronie lasu pod hutą starachowicką - brodzką po przejściu rzeki Kamiennej i ukryciu się w lesie, rozstawiono warty i położono się spać. Następnego dnia powstańcy zostawili w Starachowicach uszkodzoną broń, a zabrali naprawioną. Czachowski skierował się przez Lubienię do Koszar. Wystany podjazd pomiędzy tymi miejscowościami miał drobną potyczkę. Jan Rudowski nie zawiadomiony o kierunku odwrotu oddziału, wydostał się z okrążenia i 11 czerwca przybył do starego obozowiska znajdującego się koło Lipia, gdzie można było spokojnie odpocząć. Tam, ludzie dobrej woli odżywiali biedaków pojąc ich bulionem, mierzonym łyżką jak lekarstwo. Byli zgłodniałi i nie mogli przyjmować większej ilości pokarmów.

W listopadzie w lasach iłżeckich stacjonował oddział Władysława Emianowicza liczący około 700 ludzi. W grudniu z Mazowsza przybył oddział "Łady", w którym byli: Jan Cyluch z Wanacji, Franciszek Kszetowski z Brodów, Kazimierz Kyceń z Kałkowa, Kazimierz Kutera i Walenty Sieroń z Krynek, Franciszek Witkowski z Radkovic i Wojciech Kredek z Wąchocka. Na początku 1864 roku ppłk Kalita-Rębajło przebywał w Brodach. 16 stycznia 1864 roku, jego oddział liczący ponad 800 ludzi, wyruszył z lasów cisowskich dotarł do Brodów na odpoczynek. Tam wieśniacy i fabrykanci huty chętnie im pomagali i żywili. W dniu 17 stycznia 1864 roku ppłk Karol Kalita-Rębajło stoczył bitwy w rejonie wiosek: Lubienia, Brody i Bór Kunowski. Rosjanie zaatakowali oddział stojący w Borze Kunowskim. Wywiązała się walka, w czasie której nieprzyjaciel zaczął wycofywać się na Kaplicę. Tutaj czekał już kapitan Bezdziada. Zaskoczeni żołnierze rosyjscy zaczęli uciekać do Iłży. Wówczas wszystkie oddziały z wyjątkiem oddziału w Lubieni -który zbłądził, ruszyły w pościg. Żołnierzy złapanych w lesie wieszano na miejscu. Potem, chory Rębajło ukrywał się w domu urzędnika huty. Gdy wyzdrowiał wyjechał za granicę zaboru rosyjskiego.

Po upadku powstania styczniowego społeczeństwo polskie dotkliwie odczuło represje władz carskich. W urzędach i szkołach wprowadzono jako obowiązkowy język rosyjski. Wielu uczestników powstania zesłano na Syberię.

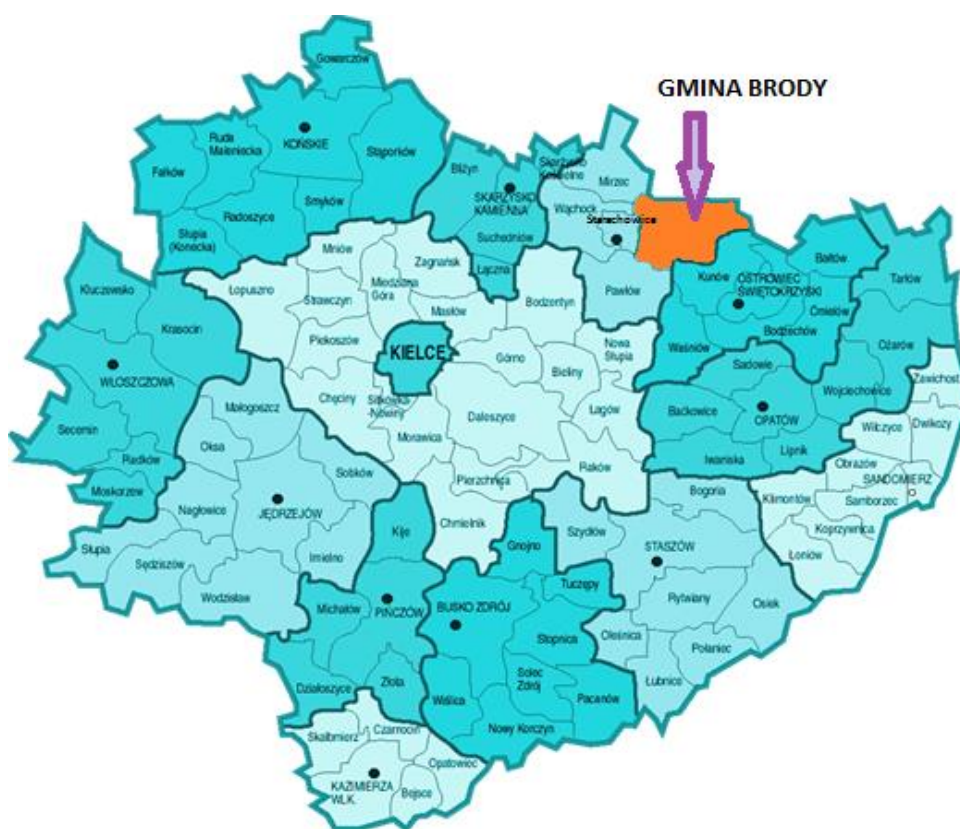
2.2 Sytuacja społeczno – gospodarcza

Położenie

Gmina Brody zajmuje północno-wschodni obszar województwa świętokrzyskiego w powiecie starachowickim na styku Gór Świętokrzyskich i Przedgórze Łżeckiego. Teren gminy przecina z zachodu na wschód rzeka Kamienna z ujściem do Wisły. Gmina od zachodu sąsiaduje z Puszcą Świętokrzyską, od południa z pasmem Gór Świętokrzyskich, a od północy i północnego wschodu z Puszcą Łżecką. Wzdłuż naturalnej drogi wodnej przebiega linia kolejowa Skarżysko-Kamienna - Starachowice - Ostrowiec Świętokrzyski. Gmina leży przy ważnym szlaku komunikacyjnym Warszawa - Rzeszów. Siedzibą władz administracyjnych gminy i głównym ośrodkiem jej życia kulturalnego jest miejscowość Brody.

Powierzchnia gminy wynosi 161,25 km². W jej skład wchodzi 16 sołectw: Adamów, Brody, Bór Kunowski, Budy Brodzkie, Dziurów, Jabłonna, Krynki, Kuczów, Lipie, Lubienia, Młynek, Przymiarki, Ruda, Rudnik, Staw Kunowski, Styków. Jednym z ważnych bogactw naturalnych gminy są lasy, które obejmują ok. 71 % jej powierzchni. Na większości terenów przeważają siedliska boru świeżego mieszanego, lasu mieszanego i lasu mieszanego wyżynnego.

Mapa nr 1 Lokalizacja Gminy Brody na tle województwa

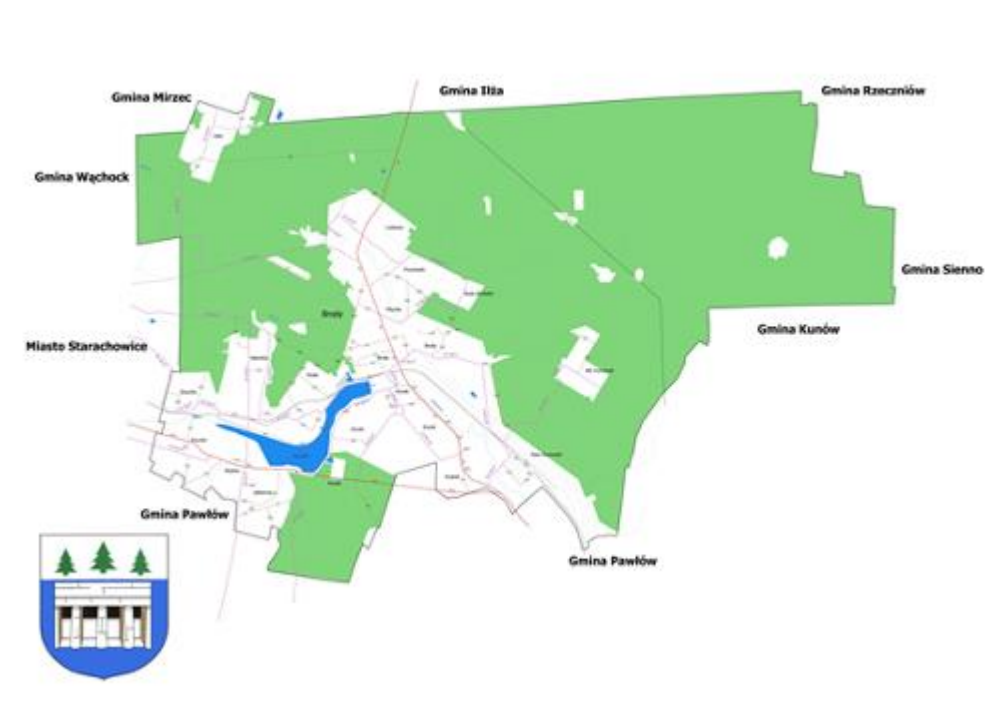
Źródło: <http://www.kwiatek.krakow.pl/>

Mapa nr 2 Lokalizacja Gminy Brody na tle powiatu starachowickiego

Źródło: <https://www.google.pl/search?q=mapa+gminy+brody>

Mapa nr 3 Mapa Gminy Brody

Źródło: Urząd Gminy Brody

Demografia

Gmina Brody zamieszkiwana jest obecnie przez **10 899 osób**, to o 58 mieszkańców mniej niż w roku 2015. Niepokojącym zjawiskiem jest występujący od kilku lat ujemny przyrost naturalny, co ma

wpływ na zmniejszającą się liczbę ludności w gminie. Według danych dla Gminy Brody na dzień 31 grudnia 2015 roku największą część społeczeństwa gminy 63,81% stanowi ludność w wieku produkcyjnym tj. w wieku zdolności do pracy. Wiek emerytalny osiągnęło 18,34% mieszkańców gminy. Z roku na rok maleje liczba osób w wieku przedprodukcyjnym w roku 2015 było zaledwie to 17,85% ogółu ludności, co świadczy o starzejącym się społeczeństwie. Poniższe wykresy obrazują strukturę ludności gminy Brody w latach 2012-2016.

Tabela 1 Struktura ludności na terenie gminy w latach 2012-2016

Struktura ludności	Stan na koniec roku 2012	Stan na koniec roku 2013	Stan na koniec roku 2014	Stan na koniec roku 2015	Stan na koniec roku 2016
Stan ludności ogółem	11108	11092	11026	10957	10899
Kobiety	5707	5678	5638	5607	5561
Mężczyźni	5401	5414	5388	5350	5338
Urodzenia żywe ogółem	101	100	85	80	90
Zgony ogółem	93	109	141	120	110
Przyrost naturalny	1	-1	-5	-3,6	-2,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Brody, marzec 2016

Tabela 2 Struktura ludności z wyszczególnieniem na ludność przedprodukcyjną, produkcyjną i poprodukcyjną w latach 2012-2015

	Stan na koniec roku 2012	Stan na koniec roku 2013	Stan na koniec roku 2014	Stan na koniec roku 2015
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	2106	2073	2030	1956
Ludność w wieku produkcyjnym, w tym:	7065	7035	7019	6992
-Kobiety	3313	3291	3289	3280
-Mężczyźni	3752	3744	3730	3712
Ludność w wieku poprodukcyjnym	1937	1984	1977	2009
-Kobiety	1356	1378	1375	1399
-Mężczyźni	581	606	602	610

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Brody

Wskaźnik obciążenia demograficznego

Analiza wskaźnika obciążenia demograficznego, tj. liczby ludności w wieku poprodukcyjnym (powyżej 59/64 roku życia) na 100 osób w wieku produkcyjnym, potwierdza tendencję stałego wzrostu ludności w wieku emerytalnym. Poniżej przedstawiono tabelę obrazującą zmiany wskaźnika obciążenia demograficznego w latach 2012-2015 na terenie Gminy Brody.

Tabela 3 Zmiany wskaźnika obciążenia demograficznego w latach 2013-2015

Gmina Brody	2012	2013	2014	2015
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	57,23	57,67	57,09	56,71
Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym	91,98	95,71	97,39	102,71

Ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	27,42	28,20	28,17	28,73
---	-------	-------	-------	--------------

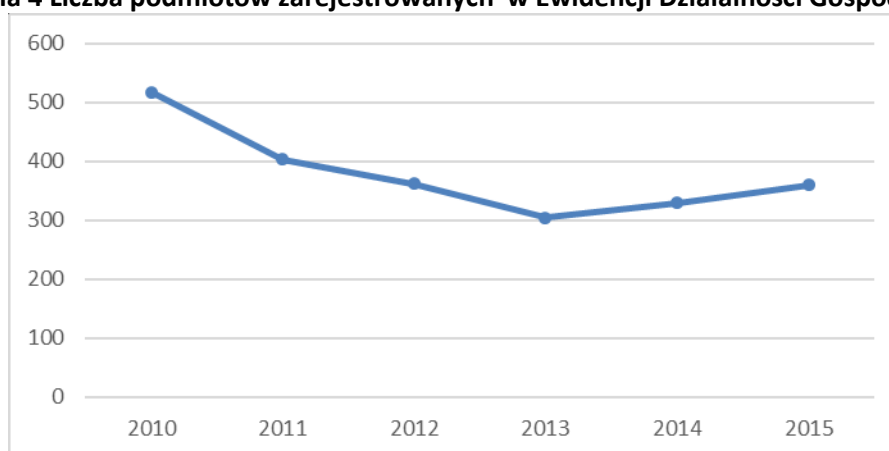
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Brody

Na koniec 2015 r. w Gminie Brody wskaźnik obciążenia demograficznego osiągnął wartość **28,73** był niższy w porównaniu ze wskaźnikiem dla województwa, który wynosił 33,9; oraz wyższy w porównaniu ze wskaźnikiem dla Polski – 31,4.

Sytuacja gospodarcza

Dominującą funkcję w strukturze gospodarki gminy pełni rolnictwo oraz turystyka. W chwili obecnej na terenie gminy zarejestrowanych jest 360 podmiotów (to o 30 więcej niż w 2014- dane Urzędu Gminy). Jak widać na poniższym wykresie liczba podmiotów gospodarczych na terenie gminy na przestrzeni ostatnich lat ulega wahaniom.

Tabela 4 Liczba podmiotów zarejestrowanych w Ewidencji Działalności Gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy w Brodach

29,3% aktywnych zawodowo mieszkańców gminy Brody pracuje w sektorze rolniczym (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo), **39,7%** w przemyśle i budownictwie, a **8,8%** w sektorze usługowym (handel, naprawa pojazdów, transport, zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja) oraz **1,2%** pracuje w sektorze finansowym (działalność finansowa i ubezpieczeniowa, obsługa rynku nieruchomości).

Parametrami obrazującymi jakość gospodarki gminy są m.in. dochody. W Gminie Brody w 2016 r. dochody ogółem na 1 mieszkańca wyniosły 3 460,82 zł, podczas gdy w Polsce 4 114,66 zł, a Województwie Świętokrzyskim 3 561,15 zł. Wydatki ogółem w na 1 mieszkańca w 2016 r. wyniosły 3 406,82 zł. Wynik ten był niższy niż w Polsce 4 050,72 zł.

Tabela 5 Dochody i wydatki na 1 mieszkańca na ternie Gminy Brody

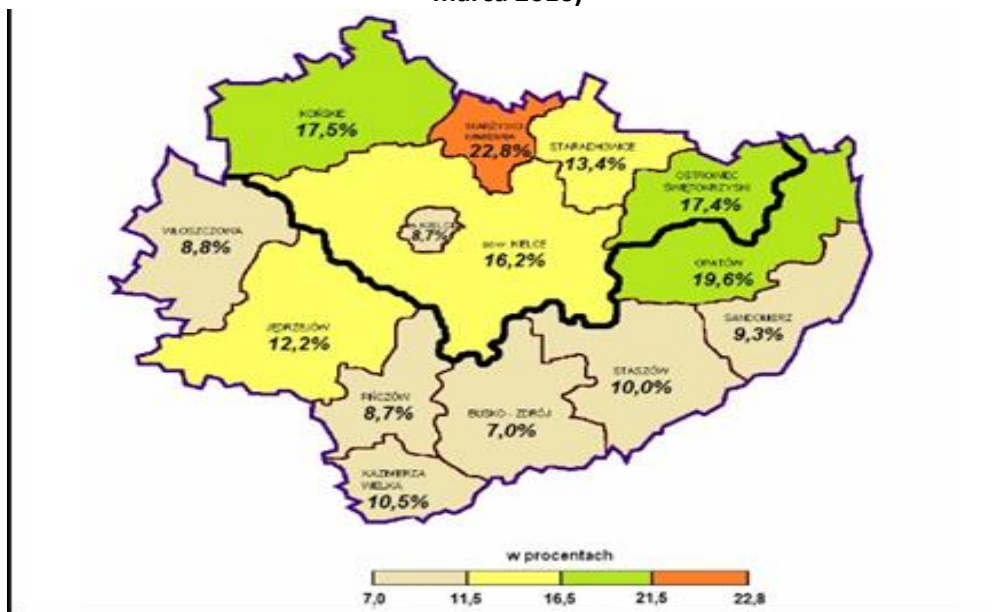
	2013	2014	2015	2016
Dochody na jednego mieszkańca	2590,96	2764,34	2914,97	3460,82
Wydatki na jednego mieszkańca	2399,47	2671,25	2720,51	3406,82

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Gminy Brody

Bezrobocie

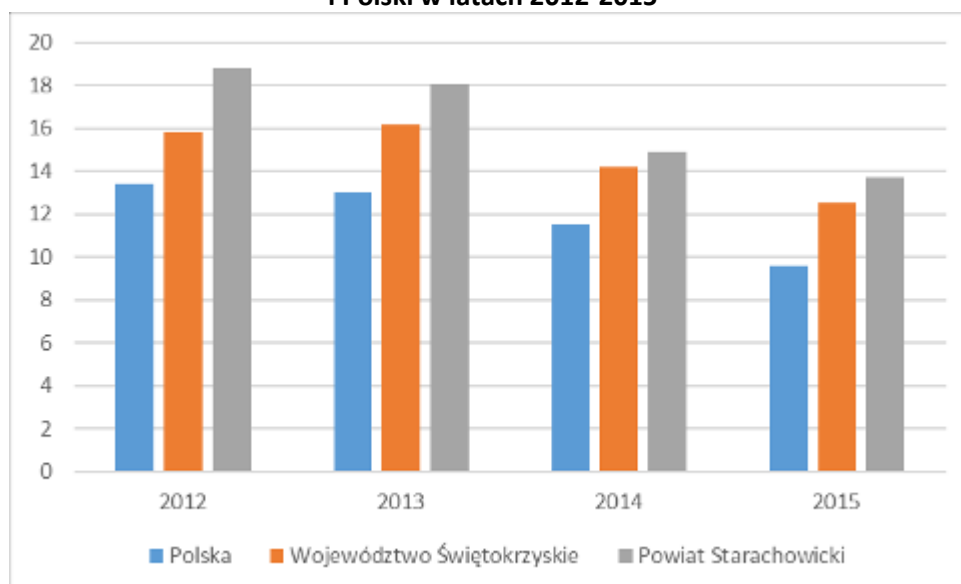
Powiat starachowicki znajduje się w grupie powiatów województwa świętokrzyskiego o umiarkowanej stopie bezrobocia, która na dzień 31.03.2016r wynosiła **13,4%**. Należy jednak stwierdzić, iż na przestrzeni ostatnich lat bezrobocie w powiecie stopniowo spada. 48,4% wszystkich pracujących ogółem stanowią kobiety, a 51,6% mężczyźni. Bezrobocie w gminie Brody wynosiło w 2014 roku 16,9% (15,1% wśród kobiet i 18,4% wśród mężczyzn).

Mapa nr 4 Stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim według powiatów (stan na dzień 31 marca 2016)

Źródło: Dane z Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Kielcach

Wykres 1 Stopa bezrobocia w Powiecie Starachowickim na tle województwa Świętokrzyskiego i Polski w latach 2012-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego w Kielcach

Analizując rynek pracy należy zwrócić również uwagę na liczbę osób bezrobotnych. Dane na ten temat przedstawione zostały w tabeli poniżej. Na terenie gminy od roku 2013 do roku 2015 liczba

bezrobotnych maleje. W roku 2013 liczba osób bezrobotnych jest największa i wynosi 976 osób, a najmniejsza liczba bezrobotnych na przestrzeni 3 lat była 2015 roku i wyniosła 663 osoby. Osoby pozostające bez pracy to w większości bezrobotni posiadające niskie lub nieaktualne kwalifikacje zawodowe. Poniższa tabelka przedstawia liczbę osób bezrobotnych w latach 2013-2015

Tabela 6 Liczba osób bezrobotnych w latach 2013-2015

Liczba osób bezrobotnych		
2013	2014	2015
976	797	663

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Brody

Tabela 7 Liczba rodzin i osób korzystających z pomocy GOPS w latach 2013-2015

Wyszczególnienie	2013		2014		2015	
	Liczba osób	Liczba rodzin	Liczba osób	Liczba rodzin	Liczba osób	Liczba rodzin
Bezrobocie	1000	320	925	302	792	277
Ubóstwo	38	21	29	20	22	17
Niepełnosprawność	246	144	267	155	260	153
Długotrwała lub ciężka choroba	236	98	189	84	162	76
Przemoc	20	7	38	12	7	2
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w tym: rodziny niepełne, rodziny wielodzietne	85	23	58	15	67	19
Trudności po opuszczeniu zakładów karnych	25	12	6	3	11	4
Alkoholizm	25	15	31	15	11	8
Sytuacja kryzysowa	0	0	0	0	3	1
Zdarzenia losowe	14	6	6	2	2	1
RAZEM	1689	646	1549	608	1337	558

Źródło: Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Brody

Z roku na roku osób korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy jest coraz mniej. W stosunku do roku 2013 liczba korzystających z pomocy spadła o 352 osoby. Najwięcej osób korzystało z pomocy z powodu bezrobocia-792 osoby, a najmniej ze względu na zdarzenia losowe-3 osoby.

Środowisko naturalne

Jednym z najpiękniejszych zakątków Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej jest malownicze przewężenie doliny rzecznej, w którym utworzono Zalew Brodzki. Ten rozległy akwen (pow. 260 ha i długość ok. 4 km) jest nie tylko perłą okolicznego krajobrazu, ale i swego rodzaju centrum turystycznym z rozbudowaną bazą noclegową i gastronomiczną. Jego walory są doceniane przez wielu amatorów sportów wodnych. Są tu trzy przystanie, wypożyczalnie żagliówek, motorówek, rowerów wodnych itp. Zalew ma także dobrą renomę wśród wędkarzy. Spacerując wzdłuż brzegu można oglądać pobliskie skały, chronione w rezerwatach, jako pomniki przyrody.

Na terenie Gminy Brody występują obszary chronione oraz cenne przyrodniczo w tym obszary NATURA 2000. Są to:

- Obszar NATURA 2000 PLH260039 – Wzgórza Kunowskie;
- Obszar NATURA 2000 PLH260038 – Uroczyska Lasów Starachowickich;

Formy ochrony przyrody na terenie gminy Brody to:

- Rezerwat „Rosochacz”;
- Rezerwat „Skały w Krynkach”;
- Rezerwat „Skały pod Adamowem”;
- „Zapadnie Doły” koło leśniczówki Klepacze;
- Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej;

Pomniki przyrody:

- Pomnik Przyrody: „Skały w Rudzie”;
- Pomnik Przyrody: Nieczynny kamieniołom w Młynku;
- Dąb Partyzantów w Klepaczach.

Klimat

Teren Gminy Brody i okolic jest obszarem ciepłym. Średnia roczna temperatura powietrza wynosi około 8 (stopni Celsjusza), średnia temperatura najcieplejszego miesiąca wynosi około 18 (stopni Celsjusza), zaś najchłodniejszego 2.7 (stopni Celsjusza). Średnie roczne sumy opadów mieszczą się w granicach 571 mm. Najsuchszym miesiącem jest luty, z 26 mm deszczu. Większość opadów ma miejsce w lipcu, ze średnią na poziomie 84 mm. Przeważają słabe i łagodne wiatry głównie z kierunku zachodniego. Urozmaicona rzeźba wyżyny ma wpływ także na kształtowanie klimatu lokalnego, czyli warunków panujących na przykład w głęboko wciętych dolinach, czy też nierównomierne nagrzewanie różnie nachylonych powierzchni stoków. Częstym zjawiskiem jest inwersja termiczna, odznaczająca się znacznym spadkiem temperatur.

Turystyka w województwie świętokrzyskim

Według danych GUS w ciągu ostatnich lat, zwiększyła się liczba turystów odwiedzających województwo świętokrzyskie. Turyści odwiedzający województwo w 2015r. najczęściej korzystali z noclegów w Kielcach - 134,7 tys. (26,0% ogółu korzystających w województwie), w powiecie kieleckim -100,2 tys. (19,3% ogółu), a także w powiecie buskim - 89,8 tys. (17,3% ogółu) i sandomierskim - 46,9 tys. (9,1% ogółu).

2.3 Analiza SWOT

Analiza SWOT jest jedną z najpopularniejszych metod badawczych stosowanych dla prawidłowego rozpoznania oraz zinterpretowania wpływu określonych czynników zewnętrznych i wewnętrznych na badany obszar. Analizy dokonuje się poprzez:

- diagnozę obszaru w celu określenia jego mocnych i słabych stron,
- diagnozę otoczenia w celu kreślenia perspektyw rozwoju w kontekście szans i zagrożeń dla tego obszaru.

Stosując tę metodę przeprowadzono analizę czterech obszarów, które odgrywają podstawową rolę w rozwoju gminy:

- turystykę,
- przedsiębiorczość,
- infrastrukturę,
- sferę społeczną.

TURYSTYKA	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjność turystyczna gminy (zabytkowe kościoły i budynki poklasztorne) walory przyrodnicze (Zalew Brodzki, Unikalna, drewniana bramowa dzwonnica Rezerwat „Skały pod Adamowem”, Rezerwat „Skały w Krynkach”, Rezerwat „Rosochacz” • Nieczynny kamieniołom w Młynku) • rozwijające się rekreacyjno – sportowe • urokliwy klimat miejscowości • dobrze rozwinięte usługi turystyczne • występujące szlaki piesze (czarny, czerwony, zielony i żółty) • na terenie gminy występują relikwiny stanowiska roślin 	<ul style="list-style-type: none"> • słaba dostępność komunikacyjna (PKS, PKP) • mało miejsc parkingowych • słabo rozwinięty transport publiczny • niezadawalająca ilość ścieżek rowerowych, za mało szlaków pieszych • brak muzeum • brak oferty turystycznej zimowej • brak oferty turystycznej całorocznej • brak nowych produktów turystycznych • słaba dostępność dla osób niepełnosprawnych • niedostateczna współpraca między instytucjami w branży turystycznej • brak ofert dla rodzin z małymi dziećmi • brak badań, analiz ruchu turystycznego • przewaga turystyki jednodniowej • brak oferty dla młodych turystów • brak promocji atrakcji turystycznych • niewykorzystane dziedzictwo kulturowe
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • zwiększająca się co roku liczba turystów • stworzenie nowych produktów turystycznych • stworzenie szlaków rowerowych i pieszych • rozwój zainteresowania wśród osób historią gminy • współpraca z sąsiadującymi samorządami • bliskość zalewu Brodzkiego • wydarzenia zatrzymujące turystów w drodze • rozwój turystyki biznesowej • możliwości rozwoju turystyki wodnej (wykorzystanie zalewu Brodzkiego) 	<ul style="list-style-type: none"> • konkurencyjne okoliczne atrakcje turystyczne • sezonowość ruchu turystycznego

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • działalność stowarzyszeń na terenie gminy • dostępne tereny inwestycyjne • potencjał rozwoju zawodów sportowych w kajakarstwie 	<ul style="list-style-type: none"> • słabe skomunikowanie drogowe i kolejowe • większość biznesu uzależniona od sezonowości • brak dobrej współpracy biznesu z biznesem • brak organizacji przedsiębiorców • brak dogodnej infrastruktury dla biznesu • nie ma sprzyjającego klimatu dla inwestorów • brak kapitału lokalnego • niewystarczająca baza noclegowa
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • przyciągnięcie nowych przedsiębiorstw • środki UE na rozwój przedsiębiorczości • rozwój strefy ekonomicznej • 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ przedsiębiorców do sąsiednich miast/gmin • tereny inwestycyjne położone na obszarze zalewowym • wprowadzenie niekorzystnych przepisów prawnych
INFRASTRUKTURA	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • sieć wodociągowa 95,38% • sieć kanalizacyjna 77,48% (w obszarze aglomeracji) • dobrze rozwinięta sieć telefoniczna • potencjał atrakcyjnych krajobrazowo • potencjał zabytków • dostępność terenów pod zabudowę 	<ul style="list-style-type: none"> • brak połączeń tranzytowych • niedostateczny system komunikacyjny (brak dworców, przystanki autobusowe) • niedostatecznie rozwinięty transport zbiorowy /PKS, MKS, PKP • niewystarczająca liczba parkingów w obrębie zalewu Brodzkiego • brak dostatecznej ilości tras i ścieżek rowerowych i spacerowych • nie zagospodarowane tereny zalewu Brodzkiego • brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla całej gminy • zły stan techniczny i niedostateczna ilość zasobów mieszkaniowych • brak rozwiązań ułatwiających osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie w gminie
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • pozyskanie środków zewnętrznych • wykorzystanie walorów turystycznych • modernizacja dróg 	<ul style="list-style-type: none"> • tereny częściowo zagrożone powodzią • problem z wniesieniem udziału środków własnych do projektów
SPRAWY SPOŁECZNE	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • szeroka baza edukacyjna (wyposażone placówek) • bogata oferta zajęć pozalekcyjnych • wyspecjalizowana kadra pomocy społecznej i pedagogicznej 	<ul style="list-style-type: none"> • brak zasobów lokalowych • niewystarczające środki na działalność kulturalną • powiększające się różnice w dochodach ludności • odpływ ludzi młodych i wykształconych (emigracja)

<ul style="list-style-type: none"> • dziedzictwo kulturowe i historyczne (turystyka) • bogate zaplecze kulturalne rozwinięta baza organizacji pozarządowych 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczająca informacja o wydarzeniach miejskich (koordynacja, wydarzenia, informowanie) • malejąca liczba uczniów w szkołach
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • duże zainteresowanie programami społecznymi, uczestnictwo osób starszych i młodzieży • aktywność organizacji pozarządowych poprzez pozyskiwanie środków zewnętrznych • rozwój Internetu, większa dostępność rozwój programów stypendialnych bogata oferta zajęć kulturalnych, • edukacyjnych (dla dzieci i dorosłych) • duży potencjał dla kształcenia zawodowego • organizacja wydarzenia ogólnopolskiego 	<ul style="list-style-type: none"> • niż demograficzny • brak środków finansowych • zlecenie przez państwo zadań dla gminy bez środków publicznych • bezrobocie • nagła zmiana prawa oświatowego starzenie się ludności gminy • ubożenie mieszkańców gminy

Działania które ujęto w niniejszym dokumencie mają ogromny wpływ na rozwój obszaru objętego Planem Działań poprzez wykorzystanie mocnych stron oraz szans, które przedstawiono w powyższej Analizie SWOT. Analizując wyżej zaprezentowane mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia możemy wyłonić te, które w największym stopniu oddziałują, bądź mogą oddziaływać na Gminę Brody. Słabe strony oraz zagrożenia powinny być pokonywane przez mocne strony oraz szanse rozwoju, które posiada obszar. Bez wątplenia to co Gmina Brody powinno wykorzystać do rozwoju to **bogata historia, atrakcyjność przyrodnicza oraz kulturowa**. Zaplanowane do realizacji projekty opierają się właśnie na tych potencjałach. To co ważne realizacja zaplanowanych działań zapewni trwały wzrost społeczno-gospodarczy (powstawanie nowych miejsc pracy wynikające bezpośrednio z realizowanych inwestycji, wzrost dochodów mieszkańców, wzrost atrakcyjności Gminy Brody a szczególnie zalewu Brodzkiego przejawiający się większą liczbą turystów czy odwiedzających Gminę).

2.4 Identyfikacja potencjałów endogenicznych Gminy Brody

Za zasoby endogeniczne można uznać środowisko przyrodnicze, walory krajobrazowe i kulturowe, położenie, kapitał ludzki wywodzący się z tradycji i kultury lokalnej. Zasób endogeniczny jest czynnikiem, na podstawie którego może bazować rozwój danego obszaru. Punktem wyjścia do stworzenia Planu Działania jest określenie lokalnych potencjałów, które można wykorzystać do rozwoju danego obszaru.

Gmina Brody jest atrakcyjnym terenem pod względem rozwoju turystyki kulturowej, edukacyjnej oraz wypoczynkowej a szczególnie rekreacyjnej. Na potencjał endogeniczny gminy składają się elementy:

- strukturalne – związane z czynnikami przestrzennymi m.in. walory przyrodnicze, kulturowe, atrakcje turystyczne, infrastruktura turystyczna,
- funkcjonalne – działania podmiotów bezpośrednio i pośrednio zaangażowanych w działalność turystyczną.

Wśród największych potencjałów Gminy Brody należy wymienić:

- *Rezerваты*
  - Unikalna, drewniana bramowa dzwonnica z 1779 roku przy kościele p.w. św. Marcina i Wniebowzięcia NMP;
  - Rezerwat „Skały pod Adamowem”;
  - Rezerwat „Skały w Krynkach”;
  - Rezerwat „Rosochacz”;
  - Nieczynny kamieniołom w Młynku;
  - Dąglezja zielona.
  -
- *Atrakcje turystyczne*
  - Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krynkach;
  - Cmentarz w Krynkach;
  - Modrzewiowa brama i dwie dzwonnice w Krynkach;
  - Przelew wodny;
  - Kapliczki przydrożne;
  - Dom modrzewiowy w Brodach;
  - Leśniczówka w Klepaczach;
  - Młyny wodne.

Zabytki na terenie Gminy

Atrakcje przyrodnicze:

- Rezerwat „Skały pod Adamowem”

Zdjęcie nr 2 Skały w Adamowie(1), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl

Obejmuje wychodnie piaskowców dolnotriasowych występujące na stoku doliny strumyka Ruśnia. Długotrwałe procesy wietrzenia nadały im kształty ambon, głęboko podciętych okapów i grzybów skalnych. W ścianach, osiagających wysokość do 6 m, utworzyły się płaskie zagłębienia i wystające gzymsy. Liczne są drobne urzeźbienia powierzchni skał w postaci głębokich, owalnych wgłębień podzielonych koronkowymi żeberkami. Warto zwrócić uwagę na rośliny porastające skały, takie jak: paprotka zwyczajna, zanokcica skalna, rojnik pospolity. Mikroklimat powierzchni skał sprzyja także licznym porostom i mchom. Ciekawy jest drzewostan rosnący na północ od ciągu skał. Jest to ponad stuletni bór sosnowo-dębowy z udziałem brzozy. Rezerwat Skały pod Adamowem jest rezerwatem przyrody nieożywionej, utworzonym w 1995 roku. Obiektem ochrony są skałki zbudowane z piaskowców dolnotriasowych. Rezerwat zajmuje powierzchnię prawie 9 hektarów i rozciąga się na długości około 800 metrów. Teren rezerwatu porasta las mieszany z udziałem dębu, sosny i świerku. Las jest pozostałością po puszczy Iłżeckiej.

Zdjęcie nr 3 Skały w Adamowie (2), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl

- Rezerwat „Skały w Krynkach”

Zdjęcie nr 4 Skały w Krynkach(1), Źródło: [www.telebyszek44.pl/Rezerwat-"Skałki-w-Krynkach"](http://www.telebyszek44.pl/Rezerwat-).

Status rezerwatu otrzymał fragment lasu na stoku Doliny Kamiennej, w pobliżu Zalewu Brodzkiego, na południe od miejscowości Krynki Małe. Celem ochrony jest zachowanie – ze względów naukowych i dydaktycznych, monumentalnych bloków piaskowca dolnotriasowego. Niektóre skały podobne są do okapów, ambon, czy wielkiego grzyba. Osady te powstały na dnie rzeki, o czym świadczy ich uziarnienie i warstwowania przekątne. Ciekawostką jest to, że niedaleko od rezerwatu w Krynkach znajduje się odsłonięcie skał powstałych w podobnym okresie, lecz w środowisku morskim. W granicach rezerwatu mieści się także mroczny wąwóz z pionowymi, wyniosłymi ścianami skalnymi o wysokości do 10 m.

Zdjęcie nr 5 Skały w Krynkach(1), Źródło: [www.telebyszek44.pl/Rezerwat-"Skałki-w-Krynkach"](http://www.telebyszek44.pl/Rezerwat-).

- Rezerwat „Rosochacz”

Zdjęcie nr 6 Rezerwat „Rosochacz”(1), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl

Położony jest koło miejscowości Lubienia, na skraju lasu, przy drodze Starachowice - Lubienia. Rosnące przy trasie pomnikowe drzewa tworzą jakby bramę wejściową do rezerwatu. Obejmuje on lasy obszaru źródłiskowego rzeczki Świętojanki. Z powodu swej niedostępności ten bagnisty obszar lasu stanowi enklawę cennej flory i fauny Lasów Łżeckich. Biegnie tędy ok. dwukilometrowa ścieżka dydaktyczna, na której z pomostów zbudowanych nad torfowiskami możemy poznawać ciekawe i chronione gatunki roślin. Rośnie tu m.in. wawrzynek wilczczyko, cis, rosiczka okrągłolistna, widłak jałowcowaty, widłak wroniec, lilia złotogłów, podkolan biały, starzec Fuchsa. Wędrując po najbardziej niedostępnych partiach lasu można usłyszeć głos jastrzębia gołębiarza krążącego w pobliżu gniazda. Zatrzymuje się tu na odpoczynek także sokół wędrowny. Miejsce gniazdowania ma tu obecnie bocian czarny, który na śródleśnych torfowiskach znajduje obfitość pokarmu.

Zdjęcie nr 7 Rezerwat „Rosochacz”(2), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl

Informacje:

- długość ścieżki dydaktycznej ok 2 km,
- czas zwiedzania ok 45 minut bez czytania tablic, z czytaniem dużo dłużej
- parking po drugiej stronie drogi obok leśniczówki,
- obok parkingu znajduje się wyznaczone miejsce na ognisko wraz z zadaszonymi stolikami. Możemy z niego skorzystać po powiadomieniu leśniczego.

Zdjęcie nr 8 Rezerwat „Rosochacz”(3), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl

Rezerwat Rosochacz został ustanowiony 1994 roku. Przedmiotem ochrony jest tutaj naturalny, wielogatunkowy drzewostan, porastający bagniste źródłiska rzeki Świętojanki. W rezerwacie opisano kilkanaście gatunków roślin będących pod ochroną ścisłą lub częściową. Znaczną część powierzchni rezerwatu zajmują gleby bagienne, w których przebiega ciągły proces gromadzenia się osadów

organicznych.

W lesie rezerwatu możemy spotkać drzewa z gatunku sosna, brzoza brodawkowata, brzoza omszona, jodła, jawor, dąb, świerk oraz olsza.

Tyle informacji oficjalnych. Spacerując po rezerwacie warto zapoznać się z wieloma tablicami informacyjnymi. Dowiemy się z nich wiele ciekawych rzeczy dotyczących samego rezerwatu – co w nim rośnie i mieszka oraz rzeczy dotyczących wszystkich lasów - jak się sadi las, wycina, jak zbudowane jest drzewo i wielu wielu innych. Przy ścieżce dydaktycznej znajdują się ławeczki gdzie możemy odpocząć.

Wracając do samochodu (zaparkowanego obok leśniczówki) można zwiedzić krótką ścieżkę dydaktyczną "Lasy polskie" znajdującą się za parkingiem.

Pomniki przyrody

- **Skały w Rudzie**

Na stromym malowniczym stoku nad Zalewem Brodzkim występują niezliczone większe i mniejsze bloki skał zbudowane z piaskowców dolnotriasowych. Najciekawsze z nich są pomnikami przyrody, np. monolityczna baszta o wysokich, pionowych ścianach oraz pobliskie ośmiometrowe urwisko z półką skalną o długości 20 m i niszą u podstawy. Świetnie nadają się one do wspinaczki. Zamocowane są tu na stałe specjalne uchwyty. Każda skała jest niepowtarzalna, może zachwyć swoim kształtem, drobną rzeźbą powierzchni, różnorodnością kolorów i porastającą je florą.

Zdjęcie nr 9 Skały w Rudzie przed odstonięciem

Niektóre bloki, zbyt głęboko podcięte u podstawy przez procesy wietrzenia, przewróciły się, tworząc ciekawe układy przestrzenne. Kamienne podłoże stanowi tu dobre siedlisko dla wielu gatunków porostów i mchów. W załomach skalnych licznie występuje paprotka zwyczajna. Na ziemi rozciągają się kobierce konwalii majowej i kokoryczki wonnej. Ciekawe formy przyjmują drzewa rosnące na skałach, np. brzoza, z korzenia której wyrastają cztery pnie, czy barokowo poskręcane sosny. Ciekawa jest także duża skała z rosnącymi na niej dwoma dębami, których korzenie próbują jak gdyby rozsadzić ją na dwie części.

Zdjęcie nr 10 Skały w Rudzie po odstonięciu

- Ściana skalna w Krynkach

Ochroną objęto nieczynny kamieniołom oraz pobliskie źródło na zboczu Doliny Kamiennej w Krynkach. Warto zwrócić uwagę na to, że na powierzchni piaskowca utrwalone zostały zmarszczki falowe i ślady organizmów dennych powstałe w strefie przybrzeżnej mezozoicznego morza.

Zdjęcie nr 11 Ściana skalna w Krynkach

- Nieczynny kamieniołom w Młynku

Zdjęcie nr 12 Nieczynny kamieniołom w Młynku

Znajduje się na zalesionym stromym stoku góry, nad rzeczką Świętojanką. Jest to kolejny pomnik przyrody nieożywionej utworzony ze względu na ciekawy profil utworów geologicznych. Odśłania się w nim styk osadów jury dolnej i środkowej. Wyróżnia się tu aż osiem warstw skalnych różniących się składem chemicznym, uziarnieniem i kolorem, które tworzą prawdziwy geologiczny przekładaniec.

Daglezja zielona

Zdjęcie nr 13 Daglezja zielona

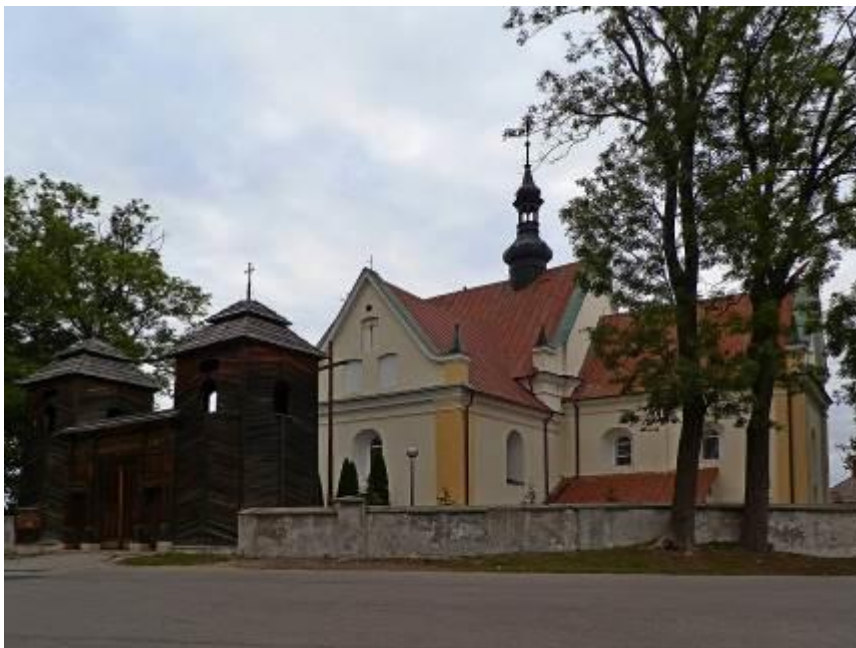
Stanowi jedno z największych drzew pozostałych po parku dworskim w Gębicach. Obwód pnia wynosi 2,5 m., a wysokość ok. 27 m.

Zdjęcie nr 14 Owoce daglezi zielonej

Atrakcje turystyczne gminy Brody

Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krynkach

Zdjęcie nr 15 Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krynkach

Kościół został wzniesiony w latach 1724-1741. Ta późnobarokowa świątynia posiada cenne zabytki z epoki oraz wiele zabytków znacznie starszych (wg dokumentów, wcześniejszy kościół był wybudowany w 1353 roku przez pochodzącego z tych stron biskupa krakowskiego Bodzantę). Nawa jest trójprzęsłowa, z dwiema kaplicami w transepcie. W kaplicy północnej znajduje się łaskami słynący obraz Matki Boskiej Częstochowskiej z XVI wieku. Główne wejście w trójdzielnej fasadzie ozdabia profilowany portal. Dach z wieżbą trójstorczykową zwieńczony jest barokową wieżyczką na sygnaturkę. Najcenniejszą częścią kościoła jest kaplica Matki Bożej różańcowej. Stanowi ona oddzielną budowlę (znacznie starszą), do której dobudowano nawę nowego kościoła. Kaplica posiada wspaniały ołtarz modrzewiowy ozdobiony licznymi rzeźbami, sztukaterią i obrazami o dużej wartości artystycznej.

Cmentarz w Krynkach

Cmentarz rzymsko – katolicki w Krynkach jest starym cmentarzem. Spoczywają tu prochy zmarłych z początków XIX wieku. Cmentarz datowany jest na rok 1815. W starej części, znajdującej się blisko kościoła, rośnie dużo potężnych, wiekowych drzew, głównie sosen, lip, brzoź, akacji, a także wiele krzewów, takich jak tuje, bzy i cyprysy. Modrzewiowa brama i dwie dzwonnice w Krynkach Prawdziwą perłą drewnianego budownictwa sakralnego jest drewniana (modrzewiowa) brama - dzwonnica.

Brama wejściowa na plac przykościelny

Wmontowana jest w dwie drewniane wieże - dzwonnice, z których każda zaopatrzona jest w furkę wejściową. Brama ta zbudowana została w 1770 roku i, ze względu na swój unikalny kształt, zaliczana jest do najważniejszych zabytków tego typu w Polsce.

Zdjęcie nr 16 Zabytkowa brama kościelna

Przelew wodny

Przelew wodny z 1840 roku zbudowany został z kamiennych ciosów w stylu klasycystycznym; spiętrzał niegdyś wody Kamiennej napędzające urządzenia walcowni i pudlingarni w Brodach. Zachowany jest w świetnym stanie architektonicznym i malowniczo wkomponowany we współczesną tamę. Obiekt ten został umieszczony w herbie naszej gminy.

Zdjęcie nr 16 Przelew wodny

Kapliczki przydrożne

Charakterystyczną cechą wsi leżących na terenie gminy Brody, są występujące bardzo licznie kapliczki przydrożne oraz krzyże i wolnostojące figury maryjne lub związane z kultem Chrystusowym. Strzegą one wylotów dróg wiodących do danej osady. Stoją w centralnych miejscach poszczególnych miejscowości, w pobliżu kościołów, przed niektórymi domami - jako prywatne skarby fundatorów; stoją wreszcie na skrzyżowaniach dróg upamiętniając jakieś ważne lokalne wydarzenia. Jest ich kilka typów: zwykłe drewniane krzyże lub solidne krzyże kamienne, często bogato zdobione, wykute z kamienia kunowskiego przez anonimowych artystów kamieniarzy. Są krzyże zdobione charakterystyczną figurą Chrystusa Frasobliwego (Brody, Krynki) oraz pełnowymiarowe figury i kapliczki.

Kapliczka przydrożna koło kościoła w Krynkach

Jest to kamienna rzeźba przedstawiająca Św. Stanisława Biskupa. Według niektórych podań może pochodzić z II połowy XVI w.

Zdjęcie nr 17 Kapliczka przydrożna koło kościoła w Krynkach

Kapliczka z 1817 roku

Stoi w Brodach przy dawnej drodze w pobliżu torów oraz Zalewu Brodzkiego. *(Zdjęcie poniżej)*. Mimo tego że stoi na uboczu jest pielęgnowana i co roku odnawiana. Na cokole wyryty jest następujący tekst: „Za bytności pisarzem Pawła Tanuddowskiego w roku 1817”. Kapliczka była pierwotnie ustawiona na rozstaju dróg, koło mostu nad potokiem Ruśnia. Po ogromnej powodzi w 1903 roku, została przeniesiona w obecne miejsce.

Zdjęcie nr 18 Kapliczka z 1817 roku

Figura Chrystusa Frasobliwego

Pochodzi z pocz. XIXw. Znajduje się w zbiegu ulic: Kościelnej, Szkolnej i Długiej.

Zdjęcie nr 19 Figura Chrystusa Frasobliwego

Kapliczka Św. Jana Nepomucena

Datowana na pocz. XIX wieku Znajduje się w Krynkach przy ulicy Długiej.

Zdjęcie nr 20 Kapliczka Św. Jana Nepomucena

Kapliczka w Krynkach z 1904 roku

Kamienna figura Matki Bożej została ustawiona w 50-tą rocznicę ogłoszenia dogmatu o niepokalanym poczęciu Najświętszej Maryi Panny. Stoi przy skrzyżowaniu ulic: Aptecznej i Kościelnej.

Zdjęcie nr 21 Kapliczka w Krynkach z 1904 roku

Dom modrzewiowy w Brodach

Zdjęcie nr 22 Dom modrzewiowy w Brodach

Jest to drewniana willa z przełomu XIX i XX wieku, zbudowana w modnym wówczas stylu tyrolskim. Miejscowa legenda głosi, że projektantem willi był Stanisław Ignacy Witkiewicz, który również projektował wnętrze budynku.

Młyny wodne

Zdjęcie nr 23 Młyny wodne

Zupełnie innymi zabytkami, bo związanymi wyłącznie z rolnictwem, są młyny wodne. Jest charakterystyczne, że młyny te instalowano na małych ciekach wodnych. Zachowały się na terenie gminy cztery budynki młyńskie - w Stykowie, Młynku i Brodach-Połągwi oraz Stawie Kunowskim, pochodzące z początku XX wieku. Wszystkie młyny zachowały się w stanie dobrym z zachowanymi niektórymi elementami mechanizmów przemiałowych. Jednak po elektryfikacji wsi do napędu młynów zaczęto używać silników elektrycznych, stąd też zniszczeniu uległy urządzenia hydrotechniczne. Aktualnie czynny jest jeden młyn w Stykowie, który świadczy usługi dla okolicznych rolników.

Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej

Tereny Obszaru rozciągają się wzdłuż doliny rzeki Kamiennej i jednego z jej prawobrzeżnych dopływów-Kamionki. Ze względu na występujące rudy żelaza i urodzajne gleby brunatne rozwinięte na lessach opatowskich, dolina Kamiennej i położone wzdłuż niej tereny zostały już bardzo dawno zasiedlone i intensywnie zagospodarowane rolniczo, a następnie przemysłowo. Pomimo to zachowało się tutaj bardzo wiele wartości przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych. Szczególnie atrakcyjna jest tutaj szata roślinna, zróżnicowana i bogata ze względu na bardzo urozmaicone siedliska uwarunkowane zmiennym podłożem, rzeźbą terenu, stosunkami wodnymi, a także silnym wpływem działalności człowieka.

Obszar NATURA 2000:

- Obszar NATURA 2000 PLH260039 – Wzgórza Kunowskie;
- Obszar NATURA 2000 PLH260038 – Uroczyśka Lasów Starachowickich;

Obszar NATURA 2000 PLH260038 – Uroczyska Lasów Starachowickich

Prawie cały obszar zajmują lasy iglaste, pozostałą niecałą jedną piątą obszaru pokrywają lasy mieszane, a śladowo łąki, zarośla i siedliska rolnicze. Obszar jest częścią rozległego kompleksu leśnego na Przedgórzu Łżeckim, tzw. Puszczy Łżeckiej, nazywanej też Lasami Starachowickimi i zlokalizowany jest w jej północno-wschodniej części. Poprzecinany jest licznymi strumieniami. Obszar obejmuje także obszar źródliskowy rzeki Małaszyniec. Dominują tu siedliska borowe z sosną oraz domieszką jodły, dęba, modrzewia i buka. W runie występuje wiele gatunków chronionych, rzadkich i zagrożonych.

Uroczyska Lasów Starachowickich zabezpieczają duże kompleksy wyżynnego jodłowego boru mieszanego, uznawanego za zbiorowisko endemiczne Polski, występujące jedynie w Górach Świętokrzyskich i na Roztoczu. Ponadto znajdują się tutaj rozległe płaty grądów, nawiązujące do ciepłych grądów na lessach. Mimo, iż ostoja ta położona jest na przedpolu Gór Świętokrzyskich, występuje tutaj wiele gatunków górskich.

Szlaki turystyczne: piesze (czerwony, żółty: Starachowice – Iłża; czarny: Lipie – Ruda; zielony „Wokół Zalewu Brodzkiego”), rowerowe (czarny „Pętla rowerowa gminy Brody” , żółty „Leśne dukty”, czerwony „Wokół Starachowic”) oraz niebieski szlak „Śladami zabytków techniki Doliny Rzeki Kamiennej”. Zabytki: przelew wodny w Brodach, kościół parafialny w Krynkach, modrzewiowy dom w Brodach, linia kolejki wąskotorowej, dawne młyny, przydrożne kapliczki.

Obszar NATURA 2000 PLH260039 – Wzgórza Kunowskie

Obszar położony jest w obrębie Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej na granicy czterech mezoregionów: Płaskowyżu Suchedniowskiego, Gór Świętokrzyskich, Wyżyny Sandomierskiej oraz Przedgórza Łżeckiego. Dominującymi elementami rzeźby są szerokie, łagodne garby i wierzchowiny, które przeważają na obszarze, oraz płaskodenne doliny rzeczne. Ostoja leży na obrzeżeniu mezozoicznym paleozoicznego trzonu Gór Świętokrzyskich, na zboczach dolin rzecznych występują piaskowce, wapień triasowy i jurajski, przykryte utworami czwartorzędowymi, gliną zwałową i piaskami bądź miejscami grubą pokrywą lessową. Grubsza pokrywa lessowa występuje w południowo zachodniej części obszaru. Występują tu liczne odsłonięcia skalne, a wśród nich nieczynne kamieniołomy dolomitu w Dołach Opacich i piaskowca w Dołach Biskupich a także kamieniołomy piaskowców triasowych i jurajskich oraz dolomitów dewońskich i wapiennych. Zbocza dolin rzecznych są często silnie rozczłonkowane wąwozami lessowymi i jarami oraz noszą ślady zjawisk krasowych. Na obszarze dwóch najatrakcyjniejszych wąwozów koło Kunowa zaprojektowano rezerwat przyrody "Bukowska Góra" i "Udziców". Zbocza dolin często są bardzo wysokie i strome. Obszar leży w obrębie zlewni rzeki Kamiennej, lewobrzeżnego dopływu Wisły, wraz z dopływami. Największym dopływem Kamiennej jest Świślina z dopływem Pokrzywianki i Psarki oraz z szeregiem bezimiennych cieków. Naturalnych zbiorników wodnych jest niewiele. Tworzą się one głównie w dolinach rzecznych i nie posiadają dużej powierzchni. W miejscowości Wióry koło Dołów Biskupich utworzono rozległy zbiornik retencyjny. Największym kompleksem leśnym jest Las Krynecki z wieloma malowniczymi dolinkami rzecznych, a w swojej północno-zachodniej części zawiera naturalne odsłonięcia piaskowców dolno-triasowych występujących w formie monumentalnych bloków objętych ochroną rezerwatową. W dolinie Kamiennej przebiegał niegdyś Staropolski Okręg Przemysłowy. Ogółem stwierdzono tu występowanie 11 typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Rady 92/43/EWG, zajmujących łącznie ponad 34 % obszaru. Do najcenniejszych należą murawy kserotermiczne położone na zboczach dolin rzecznych, na ścianach wąwozów i skarpach sródpolnych, łąki o różnym stopniu wilgotności oraz starorzecza. Na różnego typu murawach kserotermicznych występuje wiele rzadkich i zagrożonych w skali kraju gatunków, np. liczne populacje *Cerasus fruticosa*, a także *Potentilla rupestris*, *Gentiana cruciata*, *Clematis recta*, *Orobanche elatior*. Stwierdzono wystąpienie jednego gatunku z II załącznika Dyrektywy Rady 92/43/EWG - *Adenophora liliifolia*. W obszarze zlokalizowanych jest także wiele rozproszonych płatów grądów, głównie na zboczach dolin rzecznych, a także w obrębie często głębokich wąwozów lessowych. W dolinach rzecznych spotyka się płaty łągów, głównie wierzbowych, wierzbowo-topolowych i olszowych.

Niewielkie powierzchnie zajmują także murawy napiaskowe. Ostoja jest ważna zwłaszcza dla zachowania następujących siedlisk: dobrze zachowanych w skali kraju muraw kserotermicznych, z wieloma rzadkimi gatunkami, łąk, zwłaszcza świeżych, ekstensywnie użytkowanych, fragmentów łąk trzęślicowych, oraz fragmentów zbiorowisk łągowych oraz grądów.

Obszar ma bardzo duże znaczenie dla zachowania gatunków motyli z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG, związanych ze środowiskiem wilgotnych łąk: *Lycaena helle* i *Maculinea teleius*. Obydwa gatunki mają na terenie omawianej ostoji silne populacje występujące w na dobrze zachowanych siedliskach. Stanowisko modraszka telejusza zabezpiecza ciągłość występowania tego gatunku w Dolinie rzeki Kamiennej i chroni gatunek występujący na granicy zasięgu. Natomiast dla czerwonończyka fioletka obszar ten stanowi jedyne w promieniu kilkudziesięciu kilometrów miejsce występowania. *Remiz pendulinus* i *Merops apiaster*, mający w granicach Wzgórz Kunowskich największą w kraju kolonię łągową liczącą w 2008r. 38par. Dolina Kamiennej wraz z dopływami, a zwłaszcza rzeką Świśliną stanowi ważny korytarz ekologiczny o randze ogólnokrajowej. Ostoja posiada także znaczne walory krajobrazowe.

Pętla rowerowa gminy Brody

Szlak rowerowy znakowany kolorem czarnym

- 0.0 początek przy GOK w Brodach
- 1.8 wjazd w ul Popręczną w Krynkach
- 3.0 skręt w prawo - wzniesienie Krynek
- 3.5 skraj lasu- szlak czerwony pieszy do rezerwatu „Skały w Krynkach”
- 4.2 droga nr 42
- 4.6 skraj lasu w wiosce Gębice - początek drogi p pożarowej do mogił
- 4.9 krzyż na mogile pomordowanych w leśniczówce Gębice
- 5.4 pomnik na mogile mieszkańców Gębic
- 7.1 droga Kałków - Styków, skręt w prawo
- 7.7 droga nr 42 - skręt w lewo
- 8.0 skręt w prawo za mostkiem w drogę obok zalewu
- 9.3 dojazd do drogi Styków – Adamów, skręt w lewo 50 m dalej skręt w prawo obok Ośrodka
- 9.7 mostek na potoku i skręt w prawo w drogę wzdłuż koryta rzeki Kamiennej.
- 11.1 most na rzece Kamiennej, 50 m dalej przejazd pod wiaduktem
- 11.3 skręt w prawo do wioski Dziurów
- 11.8 przy kościele skręt w prawo /na wschód/
- 12.7 skręt w lewo w drogę przed torami kolejowymi
- 13.3 początek Adamowa ul Górna
- 14.6 skręt w kierunku kościoła w Adamowie ul Kościelna
- 14.9 skręt w lewo w ul Szkolną
- 15.8 Adamów - ul Starachowicka skręt w prawo w kierunku Rudy
- 16.1 skraj lasu w Rudzie
- 16.8 skraj wysokiego lasu (lasów państwowych)
- 17.5 potok Ruśnia,
- 18.1 wniesienie, ul Graniczna - Brody/Młynek
- 18.7 przejazd przez drogę krajową nr „9”
- 19.2 skręt w lewo w wąską asfaltową drogę /prosto dojazd do posesji/.
- 19.6 skręt w prawo - ul Podgórska
- 19.7 młyn, skręt w prawo, szlak żółty
- 20.6 Brody, skręt na Połągiew - szlak zielony
- 21.0 skrzyżowanie ul Szkolnej i ul Stoczki
- 22.4 ul. Akacyjowa w Połągwi

- 26.4 koniec wioski Bór Kunowski
- 30.0 szkoła - Staw Kunowski
- 32.3 Krynki Zakanale - droga do Krynek
- 36.8 Krynki - skręt w wiosce w prawo
- 38.5 skrzyżowanie drogi - skręt w lewo w dół do kościoła
- 40.0 budynek stacji PKP Brody

Początek szlaku, a zarazem jego koniec przy GOK, poniżej Urzędu Gminy Brody.

Szlak prowadzi w kierunku Starachowic lewą stroną zalewu, od tamy wraz z niebieskim szlakiem rowerowym. Po prawej stronie skwer z popiersiem St. Staszica, a dalej widoczne w nowej tamie pozostałości konstrukcji przelewu z 1840 r. Przez tamę prowadzony jest czerwony i zielony szlak pieszy, oraz zielony i niebieski szlak rowerowy. Po około 1.5 km szlak skręca w lewo, w ulicę Popręczną - na wzniesienie wioski Krynki. Na skrzyżowaniu skręca w prawo i dalej prowadzony jest wraz ze znakami zielonego szlaku rowerowego - 500 m, skraj lasu. Widoczne znaki pieszego szlaku czerwonego i zielonego prowadzą do rezerwatu „Skały w Krynkach”. Szlak przecina drogę krajową nr 42 (uwaga na duży ruch) i dalej prowadzi drogą do Kałkowa. Na skraju lasu w wiosce Gębice skręca w prawo (zielony szlak rowerowy prowadzony jest w lewo do Dołów Biskupich) i po około 200 m ponownie skręca w prawo (na zachód), w drogę p. pożarową nr 1. Trzysta metrów dalej krzyż na mogile pomordowanych w leśniczówce Gębice. Kolejny pomnik mieszkańców Gębic w odległości 500 m. Szutrowa leśna droga wiedzie w dół do drogi Kałków - Styków.

W połowie wzniesienia, po lewej stronie w zboczu można zobaczyć ślad mielerza do „kurzenia” węgla drzewnego. Szlak skręca w prawo i po około 600 m dochodzi do drogi nr 42 w Stykowie - następnie skręt w lewo, do przejechania około trzysta metrów wydzielonym poboczem.

Za mostkiem szlak skręca w prawo w kierunku zalewu i prowadzony jest brzegiem około 1.5 km.

Kolejny skręt w lewo na asfaltowej drodze z Adamowa, 50 m dalej skręt w prawo obok Ośrodka Zdrowia. Szlak wiedzie przez mostek na potoku i skręca ponownie w prawo, w drogę wzdłuż koryta rzeki Kamiennej. Most na rzece Kamiennej, 50 m dalej przejazd pod wiaduktem i szlak drogą asfaltową wiedzie do wioski Dziurów. Obok szkoły prowadzi w kierunku kościoła, przy kościele skręt w prawo /na wschód/ i dalej prosto przez wioskę. Przed torami kolejowymi skręt w lewo i przez las szlak dociera do asfaltowej drogi z Rudy. Po prawej stronie widać zabudowania stacji kolejowej Styków. Jest to początek wsi Adamów, ul Górna. W połowie wzniesienia - wychodnia skał. W wiosce skręt na wschód ulicą Kościelną w kierunku kościoła w Adamowie a następnie w skręt w lewo w ul Szkolną. Na końcu zabudowań skręt w prawo w kierunku Rudy (ul Starachowicka) – widoczne znaki żółtego szlaku rowerowego. Po około 700 m skraj lasu w Rudzie i dalej szlak prowadzi polną drogą skrajem wysokiego lasu do potoku Ruśnia - od połowy wzniesienia prowadzony jest razem z zielonym szlakiem pieszym. Po przekroczeniu potoku, kieruje się w lewo (szlak pieszy w prawo ul Spokojną) - na wzniesienie – ul. Graniczna Brody/Młynek. Przecina drogę krajową nr „9” i 500 m dalej skręca w lewo, w wąską asfaltową drogę – na wprost dojazd do prywatnej posesji. Po dojechaniu szlakiem do ul Podgórskiej w Młynku zjazd w prawo w dół. Za młynem i mostkiem, skręt ponownie w prawo, wraz ze szlakiem żółtym przez dolinkę. W Brodach skręt na Połagiew wraz ze szlakiem zielonym – szlak żółty prowadzi w prawo pod wiadukt. Mijamy skrzyżowanie ul Szkolnej z ul Stoczki, dalej prosto ul. Szkolną, a następnie znaki skręcają w ul. Akacjową. Za leśniczówką wjazd w drogę przeciwpożarową w las i nią znaki szlaków wiodą do wioski Bór Kunowski. Na końcu wioski znaki rowerowego szlaku zielonego wiodą w lewo, szlak czarny prowadzony jest dalej prosto. Po około 500 m – pomnik pomordowanych w czasie II wojny, a po następnych 300 m, skręt w prawo, w leśny gościniec. Zjazd początkowo leśną a następnie asfaltową drogą do wioski Staw Kunowski. Szlak prowadzony jest obok szkoły do przejazdu kolejowego. Za przejazdem skręt w prawo, w drogę gruntową na mostek na rzece Kamiennej. Po około 500 m – Krynki Zakanale i przecięcie drogi nr „9. Na wzniesieniu w wiosce skręt w prawo – na zachód. Ze szczytu rozległy widok na dolinę rzeki Kamiennej.

Po pokonaniu 2 km prostej, skręt w prawo w kierunku zabytkowego kościoła w Krynkach. Wraz ze znakami pieszego szlaku zielonego, szlak prowadzony jest w dół obok cmentarza, w kierunku stacji PKP Brody Łżeckie. Koniec, a zarazem początek zlokalizowany jest przy węźle szlaków obok stacji PKP.

Leśne dukty- Szlak rowerowy znakowany kolorem żółtym

0,0 Starachowice, brama Muzeum Przyrody i Techniki
1,3 Starachowice, punkt widokowy obok budynku sądu
2,5 Starachowice, ul. Kościelna
5,5 Starachowice, brama do byłej kopalni rudy żelaza „Henryk Szyb”.
11,5 Lubienia, rezerwat „Rosochacz”
14,4 przecięcie drogi Warszawa – Rzeszów
17,7 Kutery, wieża obserwacyjna
21,0 początek ścieżki do uroczyska „Zapadnie Doły”
22,3 leśniczówka Klepacze
26,6 skraj lasu – droga na Budy Brodzkie
27,4 Brody – punkt widokowy na ul Tatry
28,9 most w Młynku
30,8 wiadukt w Brodach
31,3 tama w Brodach
33,8 punkt widokowy – ul. Widok w Rudzie
37,7 linia oddziałowa –dojście do rezerwatu „Skały pod Adamowem”
39,2 Starachowice – ul. Długa
42,0 Starachowice, brama muzeum ul. Wielkopiecowa

Szlak rozpoczyna się przed wejściem do Muzeum Przyrody i Techniki - Ekomuzeum im. J. Pazdura, na parkingu przy ul. Marszałka Piłsudskiego. Przecinamy ulicę i wraz ze szlakami rowerowymi: czarnym i czerwonym, jedziemy w górę ul. Na Szlakowisku . Aleję Armii Krajowej przekraczamy przejściem dla pieszych i dalej jedziemy ul Staszica. Mijamy budynek sądu i wjeżdżamy na punkt widokowy na skałkach. Jadąc dalej ścieżką

rowerową, obok kościoła skręcamy w prawo, w ul. Kopalnianą. Po kilkunastu metrach skręcamy w lewo i między blokami dojeżdżamy do ul Kościelnej - na wprost ciepłowni. Skręcamy ponownie w lewo - do ul. Leśnej. Na kolejnym skrzyżowaniu jedziemy w prawo, mijamy po prawej stronie zespół garaży i jadąc w dół przecinamy tor kolejki wąskotorowej Starachowice - Iłża. Droga prosto prowadzi w kierunku Lubieni. Po wyjechaniu na wzniesienie, skręcamy w prawo, mając po lewej stronie wjazd na zakład - była kopalnię rudy żelaza „Henryk Szyb". Jedziemy prosto około 600 metrów, a następnie skręcamy w lewo w drogę Starachowice — Lubienia.

Przed osadą Henryk po obu stronach drogi widać liczne „rudne doły". -pozostałości po wydobytej tu rudzie żelaza z tzw. I pokładu. Po przejechaniu około 1.5 km dojeżdżamy do początku wsi Lubienia, można przejechać jeszcze około 100 metrów dalej do zadaszonego miejsca biwakowego i do ścieżki dydaktycznej. Szlak rowerowy wraz ze szlakiem czarnym pieszym skręca w lewo - warto prowadząc rower zobaczyć cały rezerwat „Rosochacz". Droga bita prowadzi w kierunku północno-wschodnim do wioski Komorniki. Szlak wiedzie dalej prosto i dopiero po około 500 metrach, po dojechaniu do skraju lasu skręca w prawo, w leśną drogę. Około 400 m dalej, kolejna „linia" - dawna linia energetyczna. Jadąc nią dalej 50 m, skręcamy w leśną drogę w prawo i nią docieramy do wioski. Szosę przecinamy w okolicy wioski Przymiarki. Droga asfaltową jedziemy w kierunku leśniczówki Kutery, przecinając kolejno linie oddziałowe zwane działkami. Jedna z nich prowadzi do zbiornika przeciwpożarowego, a dalej do wioski Budy Brodzkie. Przy następnej linii - leśniczówka i 32 metrowa wieża obserwacyjna straży leśnej. Obok zbudowano pomnik poległym partyzantom okresu II wojny światowej i leśny parking. Kilkaset metrów dalej przecinamy dawną linię kolejki wąskotorowej. Pozostała przecinka, prowadzona na ukos do drogi. Można skręcić ze szlaku w prawo i po około 200 metrach, widoczna

jest sztolnia i hałdy kopalni rudy żelaza „Kutery”. Wracamy do drogi i jadąc dalej prosto przecinamy boczną normalnotorową do zakładu w Zębcu. Mijamy: po prawej stronie rozległy plac, dawny skład drewna „Bekowiny” - po lewej, tereny szkółki Nadleśnictwa Starachowice.

Skręcamy w prawo z głównej drogi przy mogile gajowego, w kierunku leśniczówki Klepacze. Po kilkuset metrach, strzałka kierunkowa do pomnika przyrody. Tu warto przerwać jazdę szlakiem i przejść kilkadziesiąt metrów pieszo. Zobaczymy tam liczne leje krasowe oraz ponor- miejsce w którym wody okresowego strumyka wpływają pod ziemię. Znikają w pociętych szczelinami skałach wapiennych, pokrytych cienką warstwą piasku. Nad ponorem rośnie olbrzymi, 400-letni, pomnikowy dąb „Maciek”. Tu też planuje się utworzenie rezerwatu „Zapadnie Doły”. Wracamy ze spaceru do drogi i jedziemy do leśniczówki Klepacze, przecinając kolejny raz tor boczny do zakładu w Zębcu. Na rozległych polanach znajdują się pastwiska stadniny koni arabskich. Po prawej stronie zbiornik wodny, a za nim w odległości około 200 metrów wyrobisko po kopalni rudy żelaza „Klepacze”. Można do niego dotrzeć zbacząc ze szlaku. Szlak prowadzony jest dalej drogą zwaną „Gościniec Brodzki”. Mija śródleśna wioska Budy Brodzkie. Po wyjechaniu z lasu, docieramy do asfaltowej drogi, dwieście metrów dalej zaczynają się Brody. Ulicą Tatrzaska wjeżdżamy na szczyt wzniesienia. Rozległy widok na dolinę rzeki Kamiennej i panoramę Gór Świętokrzyskich.

Jedziemy do końca ulicy, a jednocześnie jest to koniec wioski. Za ostatnim domem skręcamy w prawo, w dół. Ścieżka prowadzi dnem głębokiego wąwozu. U wylotu, po prawej stronie w zboczu, widoczne wejście do ziemnej jamy - kryjówek z okresu II wojny światowej. Wyjeżdżamy na rozległą dolinkę i skręcając w lewo docieramy do asfaltowej drogi. Ponownie skręcamy w lewo i jadąc w kierunku rzeczki, mijamy nieczynny kamieniołom.

Przed mostkiem kolejny raz skręcamy w lewo, w ścieżkę u podnóża skalnego zbocza. Jadąc przez szeroką dolinę docieramy do ulicy Podgórze w miejscowości Brody, a następnie do drogi z Połągw. Skręcamy w prawo, mostkiem przekraczamy rzeczkę Świętojanę i pod wiaduktem dojeżdżamy do drogi z Lubieni. Za przejazdem kolejowym skręcamy w drogę wzdłuż zalewu i dojeżdżamy do wioski Ruda. Przed szkołą skręcamy w prawo, w ul. Widok. Wspinamy się na wzniesienie - rozległy widok na zalew, tamę i zabudowania wioski Krynki, Przy figurze skręcamy w prawo, w ul. Wspólną/wysoki wiadukt kolejowy/ i nią docieramy do skraju lasu. Kilkadziesiąt metrów dalej dojeżdżamy do drogi Brody — Starachowice. Jadąc dalej skrajem lasu skręcamy w lewo, w kierunku Adamowa. Przed wioską przecinamy linię oddziałową. W nią warto zjechać ze szlaku - około 300 metrów. Dotrzemy do rezerwatu „Skały pod Adamowem”. Jest to grupa skał / około 1.5 km długości/ o ciekawej budowie i urzeźbieniu, unikalna flora i wiekowy drzewostan. Wracamy do szlaku w wiosce i po przejechaniu kilkuset metrów, wjeżdżamy ponownie w las. Droga łagodnie prowadzi w dół, do ulicy Długiej w Starachowicach. Niał dojedziemy do ul. Łżeckiej, a dalej prosto. Po przecięciu torów kolejki, za światłami, skręcamy w lewo jadąc obok ogrodzeniem placu targowego. Wraz ze znakami czerwonego szlaku pieszego, obok peronu kolejki wąskotorowej Starachowice Wschodnie, docieramy do przejazdu kolejowego. Za przejazdem w prawo, w ul. Wierzbową, a następnie w prawo na MOS i dalej ulicą Rogowskiego. Przekraczamy tory kolejowe i jadąc w lewo obok ogrodzenia zespołu wielkopieczowego, docieramy do parkingu przed Muzeum, a zarazem do końca szlaku.

Szlaki piesze

- *Lipie – Ruda 16,0 km*
- *Wokół Zalewu Brodzkiego 15,0 km*
- *Starachowice – Iłża 30,0 km*
- *Śladami zabytków techniki Doliny Rzeki Kamiennej 81,5 km*
- *Kałków – Krynki – Starachowice – Skarżysko Kam. 54,1 km*

3. Misja rozwoju Gminy Brody

Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody realizuje założenia jakie zostały wskazane w dokumentach strategicznych Gminy tworzonych w ostatnim czasie. Plan działań wpisuje się w misję jaka została nakreślona podczas tworzenia Strategii Rozwoju Gminy Brody.

Plan działań wpisuje się w Obszar 3 PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ I AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA:

Cel operacyjny 1 –Wzrost przedsiębiorczości

Cel operacyjny 2 –Tworzenie klimatu wokół przedsiębiorczości

Cel operacyjny 3 –Rozwój turystyki w Gminie

Cel operacyjny 4 –Zmniejszenie bezrobocia

Misja przyczyni się do osiągnięcia celu zakładanego dla działań bazujących na potencjałach endogenicznych, zawartego w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014 – 2020.- działanie 7.2 Rozwój potencjału endogenicznego jako element strategii terytorialnej dla określonych obszarów. Cel

wzrostowi gospodarczemu poprzez wspieranie nowych i wzmocnienie dotychczasowych funkcji -gospodarczych terenów ze specyficznymi potrzebami.

Ważnymi aspektami opracowanego Planu działań Gminy Brody jest:

- Rozwój produktów turystycznych,
- Rozwój zasobów ludzkich,
- Wsparcie marketingu,
- Kształtowanie przestrzeni turystycznej,
- Wsparcie instytucjonalne.

Misja Planu działań

Wykorzystanie dziedzictwa kultury, tradycyjnej gościnności i bogactwa przyrody do wzrostu znaczenia turystyki w gminy Brody.

Cel ten oraz zakładane w ramach działania rezultaty zostanie osiągnięty poprzez realizację następujących typów działań:

- budową, rozbudową, modernizacją i wyposażeniem infrastruktury turystycznej, w tym obiektów noclegowych, gastronomicznych, rekreacyjnych i innej infrastruktury turystycznej, w tym ścieżek, tras i szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, wodnych, narciarskich) w miejscach atrakcyjnych przyrodniczo, kulturowo i turystycznie wraz z infrastrukturą dodatkową (np. systemy oznakowania i miejsca postoju),
- tworzeniem nowych produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego, przemysłowego i naturalnego w celu podniesienia atrakcyjności inwestycyjnej i pobudzenia rozwoju gospodarczego,
- realizacją prac konserwatorskich, restauratorskich, prac zabezpieczających przed zniszczeniem oraz robotami budowlanymi prowadzonymi przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem wpisanych do rejestru zabytków prowadzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków lub też wpisanych do ewidencji innej niż rejestr Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- prowadzeniem prac konserwatorskich, restauratorskich oraz zabezpieczających przed zniszczeniem, prowadzonych przy zabytkach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa świętokrzyskiego,

- konserwacją, renowacją, zachowaniem, modernizacją, adaptacją obiektów historycznych, zabytkowych oraz przemysłowych wraz z otoczeniem i ich przystosowaniem na cele turystyczne,
- pracami konserwatorskimi, pracami restauratorskimi, pracami rekonstrukcyjnymi i adaptacją budynków i budowli o znaczeniu historycznym z możliwością nadania im nowych funkcji oraz budową nowych, rozbudową i przebudową istniejących obiektów funkcjonalnie z nimi powiązanych;
- projektami inwestycyjnymi realizowanymi na obszarach o wysokim stopniu atrakcyjności turystycznej (cenne obiekty zabytkowe oraz walory przyrodnicze i kulturowe)
- rozwojem i modernizacją infrastruktury informacyjnej i promocyjnej, w tym centrami i punktami informacji inwestycyjnej i turystycznej, oznakowaniem obszarów atrakcyjnych inwestycyjnie i turystycznie.

4. Planowane działania do realizacji wykorzystujące potencjały endogeniczne Gminy Brody

Poniżej znajdują się opisy zadań planowanych do realizacji na obszarze Gminy Brody wykorzystujące potencjały endogeniczne gminy. Przedstawione poniżej działania przyczynią się m.in. do rozwoju społeczno – gospodarczego gminy, zwiększenia ruchu turystycznego. Projekty wykorzystują walory obszaru objętego Planem działań do rozwoju przedsiębiorczości i gospodarki turystycznej. Realizacja poniższych projektów przyczyni się do tworzenia warunków dla powstawania nowych miejsc pracy, a także zapewnienia trwałości istniejących miejsc pracy. Wśród zadań znajdują się projekty planowane do realizacji zarówno przez Gminę Brody jak i podmioty prywatne. Zaproponowane działania są ze sobą spójne i przyczyniają się do osiągnięcia kreślonej wizji obszaru objętego planem.

Realizacja działań wskazanych poniżej przyczyni się m.in do:

- powstania nowych produktów turystycznych – minimum 14 produktów,
- powstawania nowych miejsc pracy – minimum 6 miejsc pracy powstałe bezpośrednio w wyniku realizacji projektów,
- pełniejszego wykorzystania zasobów endogenicznych Gminy Brody, m.in. poprzez rozwój turystyki kulturowej, edukacyjnej, aktywnej,
- wzrostu konkurencyjności oferty turystyczno-rekreacyjnej Gminy Brody,
- rozwinięcia oferty turystycznej dla turystów kilkuniedniowych,
- promocji Gminy (Zalewu Brodzkiego),
- zróżnicowania charakteru turystyki,
- rozwoju rynku lokalnego w oparciu o ofertę z zakresu turystyki kulturowej, edukacyjnej aktywnej,
- rozwoju gospodarczego Gminy, np. poprzez pośredni wpływ na wzrostu liczby miejsc pracy w sektorze prywatnym,
- zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej Gminy Brody w dziedzinie turystyki oraz rozwinięcia bazy noclegowej i gastronomicznej.

1 Tytuł projektu	„Rozwój potencjału endogenicznego poprzez wykorzystanie walorów turystycznych Zalewu Brodzkiego usytuowanego w Dolinie Kamiennej”
2 Krótki opis projektu i jego uzasadnienie	W ramach projektu wdrożone zostaną nowe produkty turystyczne m.in. <ul style="list-style-type: none"> - ścieżki rowerowe - ścieżka tartanowa do biegania - muzeum w "Walcowni Pudlingarni" - pole namiotowe - tarasy widokowe - schronisko młodzieżowe - camping - plac zabaw - park linowy - pomost na palach wraz z barierkami - ściana spinaczkowa - trasa turystyczna z tablicami informacyjnymi - boisko do siatkówki plażowej - altanka z miejscem na grilla
3 Najważniejsze działania	Zakres prac: 1. Remont schodów zewnętrznych oraz adaptacja pomieszczeń

Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody

<p>przewiduje projekt?</p>	<p>"Walcowni Pudlingarni" w celu utworzenia muzeum; 2. Budowa campingu 3. Budowa parkingu przy "oczku wodnym" w Brodach; 4. Budowa monitoringu zewnętrznego 5. Budowa pola namiotowego o powierzchni 650m² 6. Budowa placu zabaw o powierzchni 800m² 7. Budowa placu zabaw o powierzchni 600m² 8. Budowa pasażu widokowego przy ul. Panoramicznej w m. Ruda 9. Budowa dwóch parkingów przy ul. Panoramicznej w Stykowie 10. Budowa parkingu przy wiacie wypoczynkowej przy ul. Panoramicznej w Rudzie 11. Budowa parkingu przy placu zabaw i tarasie widokowym w m. Ruda 12. Budowa chodnika, ścieżki do biegania dwóch ścieżek rowerowych przy drodze gminnej nr 313035 T Ruda - Styków (nad Zalewem) 13. Budowa parku linowego 14. Adaptacja pomieszczeń w celu utworzenia schroniska w budynku Publicznego Gimnazjum w Rudzie 15. Budowa pomostu na palach wraz z barierkami w m. Styków</p>
<p>4 Wykorzystanie potencjałów endogenicznych</p>	<p>Projekt zakłada wykorzystanie potencjału turystycznego Gminy Brody jakim jest przede wszystkim zalew Brodzki ale również szeroka gama atrakcji turystycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krynkach; - Cmentarz w Krynkach; - Modrzewiowa brama i dwie dzwonnice w Krynkach; - Przelew wodny; - Kapliczki przydrożne; - Młyny wodne. <p>Atrakcje przyrodnicze:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Unikalna, drewniana bramowa dzwonnica z 1779 roku przy kościele p.w. św. Marcina i Wniebowzięcia NMP; - Rezerwat „Skały pod Adamowem”; - Rezerwat „Skały w Krynkach”; - Rezerwat „Rosochacz”; - Nieczynny kamieniołom w Młynku; - Daglezja zielona
<p>5 Nowe stanowiska pracy</p>	<p>Projekt zakłada stworzenie 6 miejsc pracy.</p>
<p>6 Szacunkowy koszt realizacji przedsięwzięcia</p>	<p>9 417 740,67zł</p>
<p>7 Realizator przedsięwzięcia (Wnioskodawca)</p>	<p>GMINA BRODY</p>

Projekty komplementarne z działaniami planowanymi do realizacji w ramach Planu działań

L.p.	Beneficjent	Tytuł	Wartość inwestycji	Okres realizacji	Program/działanie	Na czym polega/polegał projekt?
1.	Ludowy Klub Biegacza Rudnik	Budowa bieżni lekkoatletycznej	280 000	03.2017-08.2017	Na operacje w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” z wyłączeniem projektów grantowych oraz operacji w zakresie podejmowania działalności gospodarczej objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020,	Projekt polegał na budowie bieżni lekkoatletycznej. Dzięki wybudowanej infrastrukturze poszerzyła się oferta sportowa na terenie gminy. Projekt jest komplementarny z danymi przedsięwzięciami ponieważ dzięki temu młodzież, która będzie odwiedzać schronisko będzie aktywnie korzystała z obiektu.
2.	Stowarzyszenie „Brody nad Kamienną”	Budowa skateparku	200 000	03.2017-08.2017	Na operacje w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” z wyłączeniem projektów grantowych oraz operacji w zakresie podejmowania działalności gospodarczej objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020,	Inwestycja polegała na budowie skateparku na którym miłośnicy jazdy na deskorolkach, rolkach czy rowerach (bmx) mogą porządnie się wyszaleć, doskonalić swoje umiejętności, czy też nauczyć się nowych ekstremalnych ewolucji.
3.	Powiat/gmina	Rozbudowa drogi powiatowej nr 0625T-Brody ul. starachowicka	Cała inwestycja 12 000 000 Etap pierwszy 6 000 000	Etap pierwszy 31.12.2017	Program rozwoju gminnej i powiatowej infrastruktury drogowej	Dzięki rozbudowie drogi na terenie gminy zwiększy się przepustowość, nie będzie korków a co za tym idzie gmina będzie dobrze oznaczona, co wpłynie dobrze na ruch uliczny oraz turystyczny
4.	Powiat/gmina	Przebudowa mostu na rzece Kamiennej w ciągu drogi powiatowej 0613T Starachowice-	W zakresie drogowym 1 200 000	31.12.2017	-	Dzięki przebudowie mostu zwiększy się przepustowość, nie będzie korków a co za tym idzie wpłynie dobrze na ruch uliczny oraz turystyczny

Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody

		Adamów- Styków- Jabłonna - Dąbrowa - Pawłów- do m. Styków- roboty - drogowe				
5.	Powiat/gmina	Przebudowa mostu na rzece Kamiennej oraz mostu na rowie melioracyjnym w m. Brody w ciągu drogi powiatowej nr 0621T Brody- Staw Kunowski-Rudnik – roboty drogowe	880 904 w zakresie drogowym	31.12.2016	-	Dzięki przebudowie mostu zwiększy się przepustowość, nie będzie korków a co za tym co wpłynie dobrze na ruch uliczny oraz turystyczny
6.	Gmina Brody	Przebudowa drogi gminnej nr 0313035T Ruda-Styków w km 0+824 do 1+814	1 256 000	31.12.2017	-	Dzięki rozbudowie drogi na terenie gminy zwiększy się przepustowość, nie będzie korków a co za tym idzie dobrze oznaczona.
7.	Gmina Brody	Utworzenie strefy czynnego wypoczynku i biwakowania przy "Oczku wodnym" w Brodach	-	Okres realizacji kwiecień 2018 październik 2020		Projekt polegał na zagospodarowaniu przestrzeni wokół "Oczka wodnego" w Brodach, dzięki temu turyści mogą miło spędzać czas.

Wszystkie powyżej opisane projekty bazowały na potencjałach endogenicznych Gminy Brody i miały na celu m.in. wzrost rozwoju społeczno – gospodarczego, promocję gminy, zwiększenie dostępu do dóbr kultury, zwiększenie oferty turystycznej i rekreacyjnej.

5. Wpływ realizacji dokumentu na przedsiębiorczość i powstawanie nowych miejsc pracy

Turystyka to gałąź gospodarki, która oferuje różne sposoby spędzania wolnego czasu. Jednocześnie zapewnia wielu osobom miejsce zatrudnienia. To spowodowało, że coraz powszechniejsze staje się proponowanie turystom organizowania wyjazdów, lub określonych sposobów aktywności. Szczególnie jest to załatwianie noclegów, podróży za pomocą różnych środków lokomocji, wyżywienia, fachowego przewodnictwa, lub też nabycia różnych pamiątek. Obejmuje także przygotowywanie szlaków turystycznych o różnym przeznaczeniu, programów kulturalnych. Osoby, zajmujące się na co dzień turystyką stwarzają także pewne udogodnienia dla osób, korzystających z ich usług, na przykład wypożyczanie sprzętu sportowego czy ułatwianie wstępu do miejsc, będących zabytkami. Zmieniające się wciąż gusta ludzi wymuszają na tej dziedzinie gospodarki pewną elastyczność i ciągły rozwój. Ma ona niejako podwójny wymiar: przyrodniczy, ale także społeczny.

Rozwój turystyki rowerowej w Polsce Wschodniej pozwoli na osiągnięcie efektów społeczno-gospodarczych tj. zwiększenie liczby turystycznych wyjazdów rowerowych na obszarze Polski Wschodniej, rozwój nowych ofert i produktów turystyki rowerowej na obszarze objętym projektem (wzdłuż trasy głównej i w jej korytarzu), powstanie nowych przedsiębiorstw turystycznych wyspecjalizowanych w obsłudze turystów rowerowych, poszerzenie oferty istniejących podmiotów – nowe miejsca pracy, nowe miejsca noclegowe, wzrost dochodów mieszkańców, dywersyfikacja istniejącej oferty.

Jednym z efektów wdrożenia Planu Działania będzie wygenerowanie **nowych stałych miejsc pracy**. Zakłada się, iż bezpośrednio powstanie **6 stałych nowych miejsc pracy**. W ramach poszczególnych działań powstaną następujące miejsca pracy:

Dodatkowo zakłada się iż w wyniku realizacji inwestycji nastąpi rozwój społeczno – gospodarczy Gminy Brody co wpłynie m.in. na powstawanie nowych miejsc pracy działających na terenie gminy w branży turystycznej i okołoturystycznej.

6. Źródła finansowania działań

Tabela 8 Źródła finansowania działań w ramach Planu Działań

Tytuł projektu	Podmiot realizujący	Wartość projektu	Finansowanie
„Rozwój potencjału endogenicznego poprzez wykorzystanie walorów turystycznych Zalewu Brodzkiego usytuowanego w Dolinie Kamiennej”.	GMINA BRODY	9 394 929,46zł	Działanie 7.2 Rozwój potencjału endogenicznego jako element strategii terytorialnej dla określonych obszarów, Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020

W ramach projektu wdrożone zostaną nowe produkty turystyczne m.in.

- ścieżki rowerowe
- ścieżka tartanowa do biegania
- muzeum w "Walcowni Pudlingarni"
- pole namiotowe
- tarasy widokowe
- schronisko młodzieżowe
- camping
- plac zabaw
- park linowy
- pomost na palach wraz z barierkami
- ściana spinaczkowa
- trasa turystyczna z tablicami informacyjnymi
- boisko do siatkówki plażowej
- altanka z miejscem na grilla

Zakres prac:

1. Remont schodów zewnętrznych oraz adaptacja pomieszczeń "Walcowni Pudlingarni" w celu utworzenia muzeum;
2. Budowa campingu
3. Budowa parkingu przy "oczku wodnym" w Brodach;
4. Budowa monitoringu zewnętrznego
5. Budowa pola namiotowego o powierzchni 650m²
6. Budowa placu zabaw o powierzchni 800m²
7. Budowa pasażu widokowego przy ul. Panoramicznej w m. Ruda
8. Budowa dwóch parkingów przy ul. Panoramicznej w Stykowie
9. Budowa parkingu przy wiacie wypoczynkowej przy ul. Panoramicznej w Rudzie
10. Budowa parkingu przy placu zabaw i tarasie widokowym w m. Ruda
11. Budowa chodnika, ścieżki do biegania dwóch ścieżek rowerowych przy drodze gminnej nr 313035 T Ruda - Styków (nad Zalewem)
12. Budowa parku linowego
13. Adaptacja pomieszczeń w celu utworzenia schroniska w budynku Publicznego Gimnazjum w Rudzie
14. Budowa pomostu na palach wraz z barierkami w m. Styków

7. Zgodność ze strategicznymi dokumentami dotyczącymi rozwoju planowanego obszaru

Niniejszy dokument identyfikuje potencjały endogeniczne Gminy Brody a następnie działania, które przyczynią się do ich pełnego wykorzystania. Plan działań realizuje wizję Gminy Brody, która wpisuje się w dokumenty zarówno na poziomie krajowym, regionalnym jak i lokalnym. Plan Działań jest komplementarny z innymi działaniami oraz dokumentami m.in ze Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020, Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014 - 2020. Zgodność i komplementarność z innymi działaniami i dokumentami pozwolą na większą efektywność i skuteczność realizowanych przedsięwzięcia. Zestawienie dokumentów i wyszczególnienie ich założeń powiązanych z Planem Działań przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 9 Dokumenty strategiczne powiązane z Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody

Dokument	Zgodność z zapisami
Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020	<p>Plan działań zakłada realizację projektów polegających m.in. na rozbudowie obiektów turystycznych oraz wprowadzenie nowych produktów turystycznych. Wpłyne to m.in. na rozwój turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego. Działania ujęte w Planie działań przyczyni się do realizacji Misji i Wizji Województwa Świętokrzyskiego</p> <p>Wizja: Świętokrzyskie – region zasobny w kapitał i gotowy na wyzwania. Misja: pragmatyczne dążenie do najpełniejszego i innowacyjnego wykorzystania przewag i szans, odwrócenia niekorzystnych tendencji demograficznych oraz podniesienia jakości życia mieszkańców przy jednoczesnej dbałości o stan środowiska.</p> <p>Cel strategiczny 2 Koncentracja na kluczowych gałęziach i branżach dla rozwoju gospodarczego Regionu.</p> <p>2.3 Ekologiczna żywność, czyli zaspokajanie rosnącego popytu na tradycję 2.4 Pakietyzacja i komercjalizacja produktu turystycznego, czyli rynkowa gra zespołowa</p> <p>Realizacja powyższego celu winna obejmować m.in.</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozbudowę i modernizację infrastruktury turystycznej oraz wzmocnienie potencjału turystycznego regionu; • dalszy rozwój turystyki wydatnie wykorzystującej bogate dziedzictwo kulturowe regionu (m.in. turystyki kulturowej, edukacyjnej, geologicznej, rodzinnej, sportowej, wypoczynkowej, alternatywnej tzw. „zielonej turystyki”)
Strategia Badań i innowacyjności (RIS3). Od absorpcji do rezultatów – jak pobudzić potencjał województwa świętokrzyskiego 2014–2020+	<p>Jedną z głównych inteligentnych specjalizacji jest turystyka prozdrowotna. Obszary związane ze zdrową żywnością i turystyką prozdrowotną mają mniejszy wpływ na obecną sytuację gospodarczą świętokrzyskiego, ale cechują się dużym potencjałem, który dzięki „inteligentnemu” wsparciu pozwoli rozwijać się im szybciej.</p> <p>W Planie Działań ujęte są zadania związane z rozwojem turystyki na terenie Gminy Brody</p>

<p>Strategia rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim na lata 2015-2020</p>	<p>WIZJA ROZWOJU TURYSTYKI</p> <p>W latach 2015-2020 województwo świętokrzyskie umocni swoją markę i wizerunek regionu turystycznie atrakcyjnego i powszechnie rozpoznawalnego dzięki skomercjalizowanym produktom turystycznym silnie osadzonym w potencjale naturalnym i kulturowym, zintegrowanej i innowacyjnej promocji, doskonałej wielowymiarowej dostępności, dużym inwestycjom o strategicznym znaczeniu („mega atrakcje”) oraz efektywnej, wielopoziomowej współpracy interesariuszy rynku.</p> <p>Swoją przewagę konkurencyjną na turystycznej mapie Polski i Europy buduje na pozytywnych skojarzeniach, gościnności i otwartości, różnorodnej ofercie, wysokiej jakości usługach i produktach, profesjonalnych kadrach oraz poczuciu dumy i zadowoleniu mieszkańców, będących ambasadorami regionu. ŚWIĘTOKRZYSKIE WYRÓŻNIA WYSOKI STOPIEŃ INTERAKTYWNOŚCI OFERTY, KTÓRA POZWALA KAŻDEMU DOŚWIADCZYĆ WŁASNYCH EMOCJI I DOZNAŃ ORAZ WSPÓŁTWORZYĆ JEJ OSTATECZNĄ POSTAĆ. Szeroką gamą możliwości spędzania czasu region „czaruje” i „kusi” zarówno turystów krajowych, jak i zagranicznych, będąc województwem pierwszego wyboru przede wszystkim dla mieszkańców województw ościennych.</p> <p>W roku 2020 województwo jest postrzegane jako region turystycznego sukcesu w pełni dyskontujący gospodarcze i społeczne korzyści płynące z rozwoju turystyki dzięki wykorzystaniu potencjału zrealizowanych projektów turystycznych i okołoturystycznych. Dzięki temu branża turystyczna jest branżą pierwszego wyboru o wysokim prestiżu społecznym, a praca w turystyce gwarantuje satysfakcję, atrakcyjną ścieżkę kariery oraz wysoką jakość życia. Kluczem do sukcesu jest sprawnie funkcjonujący system przepływu informacji oraz współpraca partnerów, świadomych zarówno znaczenia turystyki w gospodarce regionu, jak i własnego miejsca i roli w jej rozwoju.</p> <p>SKOMERCJALIZOWANA OFERTA TURYSTYCZNA REGIONU</p> <p><u>Cel operacyjny 2 Rozwój nowych produktów turystycznych</u></p> <p>Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody zakłada m.in. wdrożenie 14 nowych produktów turystycznych na terenie Gminy.</p>
--	--

Obszar 2: Potencjał gospodarczy gminy

Szeroko pojęty rozwój potencjału gospodarczego jest jednym z podstawowych elementów przyczyniających się do poprawy sytuacji ekonomicznej gminy. Wsparcie rozwoju przedsiębiorstw oraz wzmocnienie aktywności zawodowej mieszkańców przyczynią się zarówno do wzrostu gospodarczego gminy, jak i poprawy sytuacji finansowej mieszkańców, a tym samym gminy.

Cele planowane do realizacji w ramach obszaru to m.in.:

1. Kreowanie postaw przedsiębiorczych i aktywności zawodowej wśród mieszkańców
2. Wzrost atrakcyjności inwestycyjnej gminy
3. Zwiększony udział turystyki w gospodarce gminy.

Proponuje się wzmocnienie działań pozwalających na wykreowanie przestrzeni inwestycyjnej w gminie (w tym nowych terenów inwestycyjnych) z uwzględnieniem uwarunkowań przestrzennych gminy. Powstanie nowych terenów inwestycyjnych będzie elementem zachęty dla rozwoju wielosektorowych przedsiębiorstw na terenie gminy. Istotnym jest także intensyfikacja aktywności gminy w zakresie opracowania programów zachęcających do osiedlania się na terenie gminy, co przyczyniałoby się do poprawy sytuacji finansowej gminy. Niezbędnym jest także promocja lokalnych marek i produktów, oraz samej gminy jako obszaru przyjaznego przedsiębiorcom. W ramach obu obszarów gmina powinna zintensyfikować działania ułatwiające przedsiębiorcom pozyskanie środków zewnętrznych na realizację nowych inwestycji lub tworzenie miejsc pracy. Koniecznym będzie także podjęcie działań promujących czynności podejmowane przez gminę na rzecz rozwoju gospodarczego, które pozwolą na dotarcie do zainteresowanych mieszkańców oraz przedsiębiorców.

Dla rozwoju gospodarczego gminy istotnym jest także podjęcie działań zwiększających atrakcyjność turystyczną gminy. Gmina powinna zintensyfikować promocję gminy, celem przyciągnięcia turystów. Istotnym będzie także dokonanie rewitalizacji obszaru gminy, w tym zagospodarowanie terenu wokół zbiornika, co przyczyni się do odpowiedniego wykorzystania potencjału turystycznego gminy. Zalecanym jest także wsparcie działań mających na celu rozwinięcie istniejącej infrastruktury turystycznej (także przy wykorzystaniu środków zewnętrznych). Powyższe aktywności przyczynią się do zwiększenia liczby turystów oraz rozwój turystyki w gminie.

Projekty ujęte w Planie działań wpłyną m.in. na

- powstania nowych produktów turystycznych – minimum 14 produktów,
- powstawania nowych miejsc pracy – minimum 6 miejsc pracy powstałych bezpośrednio w wyniku realizacji projektów,
- pełniejszego wykorzystania zasobów endogenicznych Gminy Brody, m.in. poprzez rozwój turystyki kulturowej, edukacyjnej, aktywnej,
- wzrostu konkurencyjności oferty turystyczno-rekreacyjnej Gminy Brody,
- rozwinięcia oferty turystycznej dla turystów kilkudniowych,

Założenia te są w pełni zgodnie z misją i wizją ujętą w strategii

8. Monitoring i ewaluacja Planu Działań

Prowadzenie stałego monitoringu jest konieczne dla śledzenia postępów we wdrażaniu Planu Działań i osiągnięciu założonych celów. Monitoring Planu dotyczy przede wszystkim kontroli realizacji zadań inwestycyjnych oraz planowanych wskaźników produktów i rezultatów. Monitoring ma służyć:

- ocenie postępu realizacji konkretnych projektów inwestycyjnych,
- weryfikacji zgodności osiąganych produktów, rezultatów i osiągnięć z założeniami,
- ocenie efektywności wykorzystaniu posiadanych środków pieniężnych,
- wczesnej diagnozie trudności mogących mieć wpływ na realizowane inwestycje zwłaszcza terminowość ich zakończenia.

Podstawę systemu monitoringu i ewaluacji realizacji niniejszego planu stanowi zbiór wskaźników, na który składają się:

- wskaźniki produktu – odnoszą się do rzeczowych efektów działalności. Są to efekty, które osiągamy bezpośrednio na skutek wydatkowania środków. Liczone są w jednostkach materialnych, np. ilość nowych produktów turystycznych, liczba wspartych obiektów turystycznych i rekreacyjnych, długość utworzonych szlaków turystycznych
- wskaźniki rezultatu – odpowiadają bezpośrednim i natychmiastowym efektom wynikającym z wdrożenia planu/projektu. Są logicznie powiązane ze wskaźnikami produktu. Dostarczają informacji o zmianach, jakie nastąpiły w wyniku realizacji projektu.

Procedura ewaluacji

Ewaluacja ma na celu poprawę:, jakości, skuteczności i spójności realizacji Planu Działań w odniesieniu do konkretnych problemów z jednoczesnym uwzględnieniem wizji i właściwego prawodawstwa lokalnego, krajowego i wspólnotowego dotyczącego m.in. oddziaływania na środowisko naturalne projektów zapisanych do realizacji w Planie. Rada Gminy oceniając realizację Planu będzie brała pod uwagę następujących 5 kryteriów:

- skuteczność – kryterium, które pozwala sprecyzować, do jakiego stopnia cele przedsięwzięcia zdefiniowane na etapie Planu zostały osiągnięte,
- efektywność – kryterium, które pozwala ocenić poziom „ekonomiczności” Planu,
- użyteczność – kryterium pozwalające ocenić, do jakiego stopnia oddziaływanie Planu odpowiada potrzebom grupy docelowej,
- trafność – kryterium pozwalające ocenić, do jakiego stopnia cele Planu odpowiadają potrzebom i priorytetem wskazanym w odniesieniu do obszaru objętego dokumentem,
- trwałość – kryterium pozwalające ocenić na ile można się spodziewać, że pozytywne zmiany wywołane oddziaływaniem Planu będą trwać po jego zakończeniu.

Kluczowe znaczenie dla oceny podejmowanych działań ma ich monitoring. Funkcję instytucji monitorującej wdrażania Planu będzie pełnił Rada Gminy. Co najmniej raz w roku analizowane będą postępy w realizacji Planu. Rada będzie mieć za zadanie:

- akceptację sprawozdań z realizacji Planu, w szczególności osiągnięcia zakładanych rezultatów,
- analizowanie i zatwierdzanie wniosków o zmianę treści Planu,
- aktualizację Planu.

9. Podsumowanie

Podstawą rozwoju obszaru objętego dokumentem jest posiadany potencjał endogeniczny. Wśród największych potencjałów Gminy Brody należy wymienić:

Potencjał kulturowy:

- Cenne zabytki znajdujące się na terenie Gminy.

Potencjały przyrodnicze Gminy Brody to przede wszystkim:

- Obszary NATURA 2000.
  - Obszar NATURA 2000 PLH260039 – Wzgórza Kunowskie;
  - Obszar NATURA 2000 PLH260038 – Uroczyska Lasów Starachowickich;
- Zalew Brodzki.
- Użytki ekologiczne, pomniki przyrody.
- Turystyka krajoznawcza, szlaki edukacyjne.
- Ścieżki rowerowe, piesze.
- *Atrakcje przyrodnicze*
  - Unikalna, drewniana bramowa dzwonnica z 1779 roku przy kościele p.w. św. Marcina i Wniebowzięcia NMP;
  - Rezerwat „Skały pod Adamowem”;
  - Rezerwat „Skały w Krynkach”;
  - Rezerwat „Rosochacz”;
  - Nieczynny kamieniołom w Młynku;
  - Daglezja zielona
- *Atrakcje turystyczne*
  - Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krynkach;
  - Cmentarz w Krynkach;
  - Modrzewiowa brama i dwie dzwonnice w Krynkach;
  - Przelew wodny;
  - Kapliczki przydrożne;
  - Dom modrzewiowy w Brodach;
  - Leśniczówka w Klepaczach;
  - Młyny wodne.

Realizacja projektów ujętych w dokumencie przyczyni się do rozwoju społeczno - gospodarczego obszaru, w szczególności poprzez rozwój funkcji turystycznej Gminy Brody. Planowane przedsięwzięcia wpływają pozytywnie na wzrost zatrudnienia i przedsiębiorczość. W wyniku wdrożenia Planu Działań wprowadzone zostaną nowe produkty turystyczne co wpłynie m.in. na przedłużenie sezonu turystycznego oraz zatrzymanie turystów w Gminie Brody na dłużej. Realizacja założeń dokumentu wpłynie bezpośrednio na utworzenie **6 nowych** stałych miejsc pracy.

Zakłada się również iż w wyniku realizacji inwestycji ujętych w dokumencie powstaną nowe miejsca pracy działające na terenie gminy w branży turystycznej i okołoturystycznej. To co istotne dokument zawiera działania realizowane zarówno przez samorząd jak i podmioty prywatne. Wszystkie projekty ujęte w dokumencie bazują na potencjałach endogenicznych gminy i realizują misję jaka została wyznaczona w dokumentach strategicznych.

Spis tabel

Tabela 1 Struktura ludności na terenie gminy w latach 2012-2016.....	10
Tabela 2 Struktura ludności z wyszczególnieniem na ludność przedprodukcyjną, produkcyjną i poprodukcyjną w latach 2012-2015.....	10
Tabela 3 Zmiany wskaźnika obciążenia demograficznego w latach 2013-2015	10
Tabela 4 Liczba podmiotów zarejestrowanych w Ewidencji Działalności Gospodarczej	11
Tabela 5 Dochody i wydatki na 1 mieszkańca na terenie Gminy Brody.....	11
Tabela 7 Liczba osób bezrobotnych w latach 2013-2015.....	13
Tabela 8 Liczba rodzin i osób korzystających z pomocy GOPS w latach 2013-2015	13
Tabela 9 Źródła finansowania działań w ramach Planu Działań.....	45
Tabela 10 Dokumenty strategiczne powiązane z Plan działań w zakresie wykorzystania potencjałów endogenicznych Gminy Brody.....	46
Tabela 11 Wskaźniki rezultatu.....	Error! Bookmark not defined.
Tabela 12 Wskaźniki produktu	Error! Bookmark not defined.

Spis Zdjęć

Zdjęcie nr 1 Brody i okolice na mapie z początku XIX wieku, Źródło: www.brody.info.pl	6
Zdjęcie nr 2 Skały w Adamowie(1), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl.....	19
Zdjęcie nr 3 Skały w Adamowie (2), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl.....	19
Zdjęcie nr 4 Skały w Krynkach(1), Źródło: www.telebyszek44.pl/Rezerwat-"Skałki-w-Krynkach"	20
Zdjęcie nr 5 Skały w Krynkach(1), Źródło: www.telebyszek44.pl/Rezerwat-"Skałki-w-Krynkach"	20
Zdjęcie nr 6 Rezerwat „Rosochacz”(1), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl.....	21
Zdjęcie nr 7 Rezerwat „Rosochacz”(2), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl.....	22
Zdjęcie nr 8 Rezerwat „Rosochacz”(3), Źródło: www.mojeswietokrzyskie.pl.....	22
Zdjęcie nr 9 Skały w Rudzie przed odstonięciem	23
Zdjęcie nr 10 Skały w Rudzie po odstonięciu	24
Zdjęcie nr 11 Ściana skalna w Krynkach	24
Zdjęcie nr 12 Nieczynny kamieniołom w Młynku.....	25
Zdjęcie nr 13 Daglezja zielona	25
Zdjęcie nr 14 Owoce daglezi zielonej	26
Zdjęcie nr 15 Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Krynkach.....	26
Zdjęcie nr 16 Przelew wodny.....	28
Zdjęcie nr 17 Kapliczka przydrożna koło kościoła w Krynkach	29
Zdjęcie nr 18 Kapliczka z 1817roku	29
Zdjęcie nr 19 Figura Chrystusa Frasobliwego	30
Zdjęcie nr 20 Kapliczka Św. Jana Nepomucena	30
Zdjęcie nr 21 Kapliczka w Krynkach z 1904 roku	31
Zdjęcie nr 22 Dom modrzewiowy w Brodach.....	31
Zdjęcie nr 23 Młyny wodne	32

Spis wykresów

Wykres 1 Stopa bezrobocia w Powiecie Starachowickim na tle województwa Świętokrzyskiego i Polski w latach 2012-2015.....	12
--	----

Spis map

Mapa nr 1 Lokalizacja Gminy Brody na tle województwa.....	8
Mapa nr 2 Lokalizacja Gminy Brody na tle powiatu starachowickiego.....	9
Mapa nr 3 Mapa Gminy Brody	9
Mapa nr 4 Stopa bezrobocia w województwie świętokrzyskim według powiatów (stan na dzień 31 marca 2016).....	12